

Paul Hagu, Karl Pajusalu

SETO KEELE TEEJUHT

Seto
Instituut

Paul Hagu, Karl Pajusalu

SETO KEELE TEEJUHT

Värska 2021

See väljaanne valmis Eesti-Vene piiriülese koostöö programmi 2014-2020 rahalise abiga. Väljaande sisu eest vastutab ainuisikuliselt SA Seto Instituut ning see ei pea kuidagi kajastama selle programmi, programmis osalevate riikide ega Euroopa Liidu seisukohti.

Raamatu väljaandmist toetas Eesti-Vene piiriülese koostöö projekt ER52 Heritage Teaching. Eesti-Vene piiriülese koostöö programmi 2014–2020 eesmärk on edendada piiriülest koostööd Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahel, et soodustada sotsiaalmajanduslikku arengut mõlemal pool ühist piiri. Programmi koduleht on www.estoniarussia.eu

Seto keele teejuht: Paul Hagu, Karl Pajusalu

Seto koolisõnastik: Nele Reimann, Ilme Hoidmets, Eevi Kambrimäe, Piret Ziugand

Sõnastiku toimetajad: Silvi Palm, Ahto Raudoja, Karl Pajusalu, Paul Hagu

Kujundaja: Priit Lööper

Väljaandja: SA Seto Instituut, Pikk 29, Värskä, Võrumaa

www.setoinstituut.ee, info@setoinstituut.ee

© Seto Instituut ja autorid, 2021

ISBN 978-9916-9671-1-9

Sisukord

Saateks	5
LÜHKENE SETO KEELEOPPUS	7
Seto keel läänemeresoome keelealal	9
Seto keeleala murdeerinevused	11
Seto häälendus	13
Täishäälikud	13
Kaashäälikud	16
Välited, kõnetaktid ja rõhk	17
Astmevaheldus	18
Seto sõnamuutmine	19
Käändsõnade muutmine	19
Käänded	19
Mitmus	21
Võrdlusastmed	22
Arvsõnad	22
Asesõnad	24
Tegusõnade muutmine	26
Tegusõnade kaks pööramisviisi	26
Isikuvormid	26
Ajad ja kõneviisid	27
Eitus	29
Umbisikuline tegumood	30
Käändelised verbivormid	31
Seto sõnamoodustus	33
Sõnatuletus	33
Nimisõnatuletus	33
Omadussõnatuletus	36
Määrsõnatuletus	37
Tegusõnatuletus	40
Liitsõnad	43
Seto sõnavara päritolu	46
Omasõnavara	46
Laensõnad	48
Seto eripärane sõnavara	51
Seto lauseehituse omapärast	54
SETO KOOLISÕNASTIK	57

Saateks

Käesolev raamat oli algul mõeldud abivahendiks seto keele õpetajatele ja õppevarraks põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastele Setomaa koolides. Töö käigus sai siiski selgeks, et see kauaoodatud teejuht seto keele juurde täidab palju suuremat lünka ning on abimees kõigile seto keelest huvitatutele. Raamat on kokku pandud kahest esialgu vaid veebis avaldamiseks mõeldud osast: seto grammatika ülevaatest ja eeskätt koolide jaoks koostatud sõnastikust. Nende veebiversioonid valmisid 2020. aasta sügisel ja tehti avalikkusele kasutatavaks SA Seto Instituudi kodulehel.

Raamatu mahukaim osa „Lühkene seto keeleoppus“ põhineb Setomaa koguteose 3. köite jaoks kirjutatud keeleartiklitel, hõlmates neli suuremat teemat: seto hääldus, sõnamuutmine, sõnamoodustus ja sõnavara päritolu. Tähelepanelik lugeja kindlasti märkab, et grammatika tugineb eelkõige lõunaseto keelekasutusele. Sellel on kõigepealt kaks kaalukat põhjust: keeleõppuse autor Paul Hagu on pärit lõunaseto alalt ning lõunaseto keel on arusaadavaim kõigile setodele. Seda seto keeletava on enim uurinud ka keeleõppuse teine autor Karl Pajusalu. See ei tähenda aga seda, et kõik setod peaksid hakkama kõnelema lõunaseto moodi; pigem on keeleõppuses toodud juhised abiks neile, kes keelt (juurde) õpivad ning soovivad paremini aru saada seto grammatika üldistest põhimõtetest. Küllap leiab iga seto keele õppija ja kõneleja keeleõppusest midagi uut, saab oma teadmisi täiendada ning võib koguni innustuda looma esitatud sõnamoodustusviiside järgi uusi sõnu.

Seto koolisõnastik on mõeldud õppematerjalina kasutamiseks eelkõige seto pärimuskultuuri tundides. Sõnastiku koostamisel on olulisemaks peetud setokeelseid iga-päevaselt sagedamini kasutatavaid sõnu ja arvesse võetud Setomaa eri piirkondade sõnavara. Sõnastiku on koostanud tööühma liikmed: Setomaa koolide pärimuskultuuri õpet koordineerinud Nele Reimann, seto kultuuriloo õpetaja Ilme Hoidmets ja ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja Piret Ziugand Värskas gümnaasiumist ning seto pärimuskultuuri õpetaja Evi Kambrimäe Meremäe põhikoolist.

Raamatu valmimisele on kaasa aidanud veel mitmed keeleõpetajad ja -uurijad. Sulev Iva on täpsustanud keeleõppust, selle lauseõpetuse osa põhineb Liina Lindströmi seto süntaksi ülevaatel. Sõnastikku on toimetanud Silvi Palm ja Ahto Raudoja. Autorid tänavad ka teisi abilisi Seto Instituudist, Tartu Ülikooli lõunaesti uuringute keskusest ja mujalt.

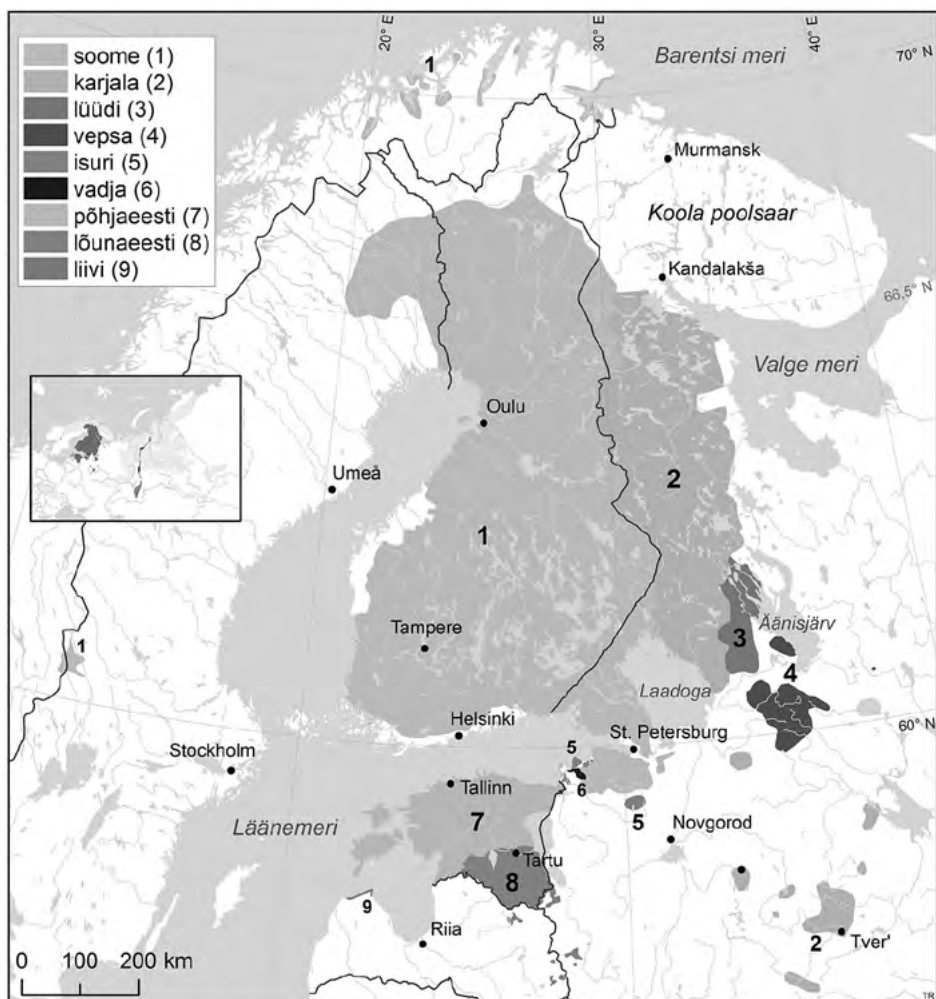
Need õppematerjalid on valminud Eesti-Vene piiriülese koostööprojekti „Heritage Teaching” raames.

**LÜHKENE
SETO KEELEOPPUS**

Seto keel läänemeresoome keelealal

Seto keele kõige lähedasemad sugulased on läänemeresoome keeled. Suurima kõnelejaskonnaga läänemeresoome keel on soome keel, mis kuulub nende keelte põhjarühma. Lisaks soome keelele on põhjarühma keeled karjala, lüüdi, vepsa ja isuri keel. Seto keel kuulub läänemeresoome keelte lõunarühma koos muu lõunaeesti ning eesti, liivi ja vadja keelega.

Vaata läänemeresoome keelte levikut järgnevalt kaardilt!

Kaart 1. Läänemeresoome keeleala (*Timo Rantanen, BEDLAN 2020*).

Kõik läänemeresoome keeled pärinevad ühest algkeelest, mida kõneldi juba rohkem kui kaks tuhat aastat tagasi. Sellest keeleühtsusest eraldus esimesena muistne lõunaeesti hõimukeel.

Lõunaeesti muinaskeeles hakkasid esimese aastatuhande teisel poolel eristuma murded. Lõunaeesti idamurdest kujunes seto keel, milles on püsinud rohkesti vanu lõunaeesti jooni. Teine tähtis erijoonte tekkepõhjus on naabrite keel. Setod on elanud üle tuhande aasta balti ja slaavi rahvaste naabruses, mõjutused nende keeltest on jätnud jälje setode keelde.

Seto keele omapära erinevad allikad on hästi näha selle sõnavarast. Setod on alal hoidnud sõnu, millel on vasteid ainult idapoolsetes sugulaskeeltes, nagu *pähn* 'pärn' (vrd ersa keeles *pekše*) ja *tšura* 'noormees' (ersa *tšora*), ning ka sõnu, millele on vasteid kaugemates läänemeresoome keeltes, nagu *kua* 'kes; kumb' (soome *kuka*) ja *tšuko* 'musi' (soome *suukko*)¹. Muinasvene keelest pärinevad aga näiteks sõnad *luits* 'lusikas' ja *sõir* 'juust, sõir'. Seto keeleline eripära on mitmeti võrreldav seto rahvakultuuri ja leeloga, see on silmapaistev kogu läänemeresoome alal nii iidsete joonte kui ka eripäraste laenude ja omanäoliste uuenduste tõttu.

¹ Kaldkriips (') kaashääliku peal või järel märgib selle peenendust, punkt sõna ees kolmandat vältet, nt *tšura* ja *.tsurkama*.

Seto keeleala murdeerinevused

Ajalooliselt on Setomaa jagunenud 12 külade rühmaks, mida nimetatakse nulkadeks. Kõigi nulkade keeletavas on olnud erinevusi. Rohkem erinevad omavahel põhjaseto, lõunaseto ja idaseto murrakud, neid võib pidada kolmeks seto murdeks.

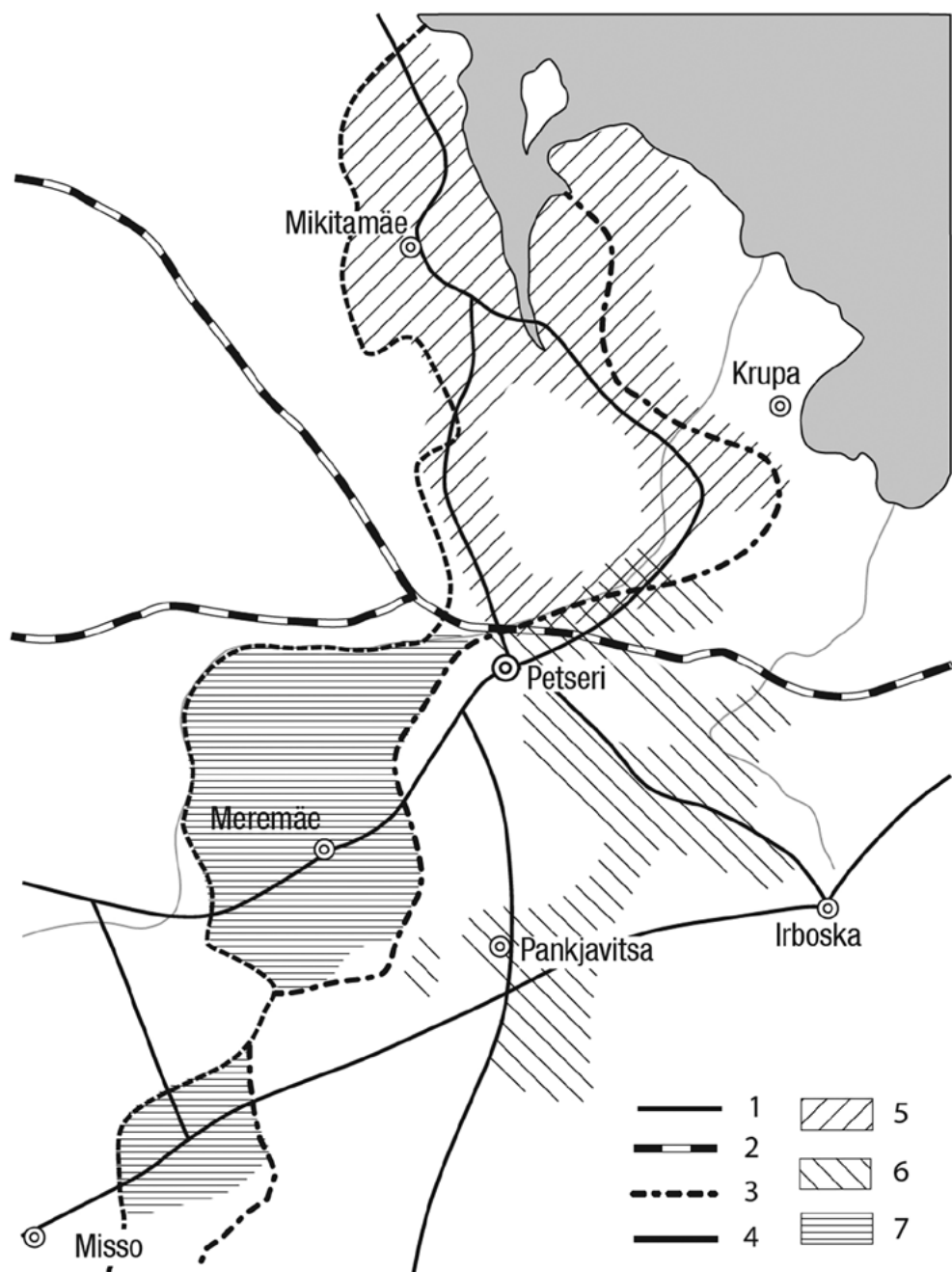
Põhjaseto murdeala keskne osa on Mikitamäe ja Värska ümbrus ehk seda on kõneldud Poloda ja Tsätski nulgas. Tihedam suhtlemine Põhja-Seto ning Räpina ja Võnnu kihelkondade rannakülade elanike vahel on toonud põhjaseto keelde nähtusi, mida ei tunta mujal Setomaal, nagu seda on näiteks sõnade rõhututes silpides *i* muutumine *e*-ks ja *u* muutumine *o*-ks, vrd *pante* 'pandi', *tulno* 'tulnud'. Saatse ja teiste Petserist kirde pool asuvate seto külade keeletavas puuduvad mitmed põhjaseto rannakülade keelele iseloomulikud nähtused ning samas on seal ühisjooni idasetoga.

Põhjaseto alalt oli pärit lauluema Anne Vabarna ja sellepärast on ka tema seto eepos „Peko“ ja muu looming põhjasetokeelne. Põhjaseto keelejooni esineb ka Paulopriit Voolaine koostatud seto lugemikes („Seto lugõmik I“, 1922; „Kodotulõ. Seto lugõmiku II osa“, 1924).

Lõunaseto murdeala, mida on mõnikord nimetatud ka läänesetoks, hõlmab kunagise Meremäe valla ja samuti Luhamaa ümbruse seto külad. Lõunaseto murdes on vähem hiliseid uuendusi kui teistes seto murretes. Nähtavasti on lõunaseto arusaadavus kõigile setodele ka põhjus, miks suurem osa uuemast seto kirjavarast järgib lõunaseto keeletava. Lõunaseto keelega on ka evangeeliumide raamat „Mii’ Issändä Jeesusõ Kristusõ pühä Evangeelium“ (1926; 2. tr 2013), enamik artiklitest ajalehes Setomaa ja ajakirjas Peko Helü jm. Sellepärast põhineb ka järgnev seto häälduse ja grammatika ülevaade ennekõike lõunaseto keeletavale.

Idaseto murret on kõneldud Petseri linnast ida ja kagu pool asuvates seto külades, mis praegu jäävad Venemaa Petseri rajooni. Idaseto murret on tugevamini mõjutanud kontakt vene naaberküladega, samas on seal olnud vähem kokkupuuteid läänepoolsete murrete ja eesti kirjakeelega. Idaseto keelt on üsna vähe kasutatud seto kirjasõnas, kuid seda on rohkesti talle sealsetest küladest kogutud rahvalauludes.

Kolm seto murret on märgitud ka kaardil 2.

Kaart 2. Seto murrakurühmad (1 – tee, 2 – raudtee, 3 – Eesti ja Venemaa piir, 4 – Setomaa läänepiir, 5 – põhjaseto murre, 6 – idaseto murre, 7 – lõunaseto murre. Kaart: Karl Pajusalu. Teostus: Maria Smirnova. Seto Instituudi Toimetised 2, lk 399, joonis 3).

Seto hääldus

Seto hääldus erineb mitmeti eesti kirjakeele hääldusest. Selle põhjuseks on kõigepealt mitme vana läänemeresoome hääldusjoone, nagu seda on vokaalharmoonia ehk täishäälikute kokkukõla, püsimine seto keeles. Samal ajal on seto hääldusele omased ka mõned läänemeresoome keelealal ebaharilikud nähtused, näiteks silbiharmoonia ehk häälikute kokkukõla ühe silbi piires ning *j*-line konsonantide palatalisatsioon ehk kaashäälikute peenendus, nende hääldusjoonte poolest sarnaneb seto keel slaavi ja balti naaberkeeltega. Seto keel on aga ikkagi tüüpiline läänemeresoome lõunarühma keel, mille häälduses on olulisel kohal neile keeltele eriomased jooned, seda alates kolme välte vastandusest.

Täishäälikud

Seto keel on rikkalik täishäälikute ehk vokaalide poolest. Selles esineb kümme täishäälikut, vt tabel 1. Vokaalharmoonia seisukohalt on viis täishäälikut eesvokaalid (*i, e, ä, ü, ö*) ja viis tagavokaalid (*u, o, a, õ, ȳ* (märgitud ka *y*-ga, taga-*i* ehk kõrge *õ*)). Moodustuskoha alusel suus saab seto täishäälikud liigitada ka kõrgeteks, keskkõrgeteks ja madalateks. Kõrged seto vokaalid on *i, ü, ȳ, u*, keskkõrged *e, ö, õ, o*, madalad *ä* ja *a*.

Tabel 1. Seto täishäälikud rõhulises silbis.

	Eesvokaalid	Tagavokaalid
Kõrged	<i>i, ü</i>	<i>ȳ, u</i>
Keskkõrged	<i>e, ö</i>	<i>õ, o</i>
Madalad	<i>ä</i>	<i>a</i>

Kõrge *ȳ* esinemine on mõnevõrra piiratud. Tihti ilmneb kõrge *ȳ* kaashääliku *n* ees (nt *sȳna* 'sõna', *ȳng* 'õng') ja ülipikas ehk kolmandas vältes (*.hȳȳhkama* 'hõõguma, õhetama', *.rȳȳmsahe* 'rõõmsalt'). Lisaks esineb *ȳ*

ka *i* vastena sõnades, mille teises silbis on *a* (*sõsar* 'õde' (vrd soome *sisar*), *sõsalik* 'sisalik'), siin saab seda käsitleda tagapoolse *i*-na.

Rõhututes silpides on *ö* ja ka kõrge *õ* esinemine piiratud. *ö* esineb lõuna- ja idasetos ainult mõnes hellitussõnas, nagu *jänö* 'jänku', *hällö* 'härg', esinedes *o* asemel peenendatud kaashäälikute järel, nii ka *pallö* ~ *pallö* 'palju', *vellö* ~ *vellö* 'vennas'. Põhjasetos ilmneb *ö* rõhutu *ü* vastena, nt *nännö* 'näinud', *tennö* 'teinud'. Kõrge *õ* ilmneb järgsilpides ainult hilise vahevokaalina ning siis nii ees- kui ka tagavokaalsetes sõnades, nt *kogõr* 'koger', *mügõr* ~ *nügõr* 'mutt (loom)'. Peenendatud kaashäälikute järel võivad tagavokaalid muutuda eespoolsemaks: *kaŕa* ~ *karä* 'karja', *kiŕa* ~ *kirä* 'kirja'.

Täishäälikuid hääldatakse rõhututes silpides mõnevõrra nõrgemalt ja lühemalt. Seto vokaalisüsteemi erijooneks on kõrged ülilühikesed *u*, *ü* ja *i* ehk niinimetatud *helitud vokaalid*, mis on vaevukuuldavad. Need vokaalid on tekkinud rõhututes positsioonides helitute konsonantide järel, nii *kasuk* 'kasukas', *vasik* 'vasikas'.

Rõhulistes silpides saavad kõik vokaalid esineda nii lühikese kui ka pikana. Pikad vokaalid on kas täispikad (2. vältes) või ülipikad (3. vältes). Pikad keskkõrged vokaalid hääldatakse teisevältelistes sõnades tavapäraselt: *ee*, *öö*, *õõ*, *oo*, kuid kolmandas vältes need kõrgenevad, muutudes sarnaseks vastavate kõrgete vokaalidega *ii*, *üü*, *õõ*, *uu*. Setokeelsetes tekstides kirjutatakse need ülipikad kõrgenenud vokaalid harilikult lihtsalt kõrgete vokaalidena: *miil* 'meel' (aga *meele*); *nuul* 'nool' (aga *noolö*), *sõõm* 'sõõm' (aga *sõõmu*), *püürdmä* 'pöörama' (aga *pöörä* 'pööran'), vrd *ma lää .kuuli* 'ma lähen kooli' ja *ma opi koolih* 'ma õpin koolis'. Rõhututes silpides on seto täishäälikud reeglina lühikesed.

Seto keeles täishäälikute ühendid ehk **diftongid** esinevad peamiselt rõhulistes silpides. Kõik seto kümme vokaali saavad olla diftongi esiosiseks. Diftongide järelosiseks võivad olla *i*, *e*, *ä*, *ü*, *u*, *o*, *a*. Diftongide moodustamist kitsendavad vokaalharmonia reeglid.

i-lõpulisi diftonge moodustatakse kõigi teiste vokaalidega: *ei*, *äi*, *üi*, *öi*, *õi*, *ai*, *ui*, *oi*, nt *.veiga* 'väga', *haidse* 'õis', *õi* 'öösi', *lõig* 'lõög', *lõiv* 'lõoke', *haidak* 'kergats', *kuigõs* 'kolge', *oiõs* 'oinastall'.

u-lõpulisi diftonge moodustatakse teiste tagavokaalide ning vokaali *i*-ga: *au*, *ou*, *õu*, *iu*, *eu*, nt *kauhh* 'kahv', *.joutsa* 'jõudus, virk', *krõuka* 'kuislik', *kiut* 'küüt, vedu'.

ü-lõpulisi diftonge saab moodustada ainult eesvokaalidega: *.hääüläs* 'häbelik', *eüss* ~ *öüss* 'sauna eeskoda'.

Ka keskkõrged vokaalid *e* ja *o* saavad olla diftongide järelosiseks. *e*-lõpulisi diftonge moodustatakse nii ees- kui ka tagavokaalidega, nt *äe*, *öe*, *ae*, *oe*, *õe*: *.räestik* 'rägastik', *.söendelemä* 'külmast valutama', *rae* 'raiesmik', *koe* 'koelõng', *.hõeluś* 'kurjus, vandesõna', *o*-lõpulisi diftonge enamasti tagavokaalidega: *.aohna* 'aegsasti', *.kõonõ* 'kasepuine', astmevahelduslike sõnade nõrgas astmes on võimalik ka *äo*, nagu *käo*, *näo*.

Madala tagavokaaliga *a* lõpevad diftongid *ua* ja *õa*, nt *kua* 'kes', *nõal* 'naja', *sõasuurõb* 'väepealik'.

Kõik seto diftongid saavad esineda pearõhulistes silpides, mõned *i*-lõpulised diftongid ka kaasarõhulistes silpides, nt *hilläkeiste* 'aeglaselt, vaikselt', *petäi* 'mänd', *.kergüisi* 'kergelt', *lähko.kõistõ* 'lähedale', *.parruistõ* 'parajalt'.

Täishäälikute kokkukõla ehk vokaalharmonia on seto vokaalisüsteemi üldisemaid reegleid. See tähendab, et ühes sõnas saavad esineda koos kas tagavokaalid *a*, *u*, *õ* (ja *o*, *õ*) või eesvokaalid *ä*, *ö*, *ü* (ja *e*), nagu *õnnahuma* 'õnnestuma', *pehmehüümä* 'pehmenema'. Vokaalharmonia on seto keeles nii tugev, et võib ulatuda üle sõna piiridegi. Nii on kasutusel mõnest grammatilist tähendust kandvast sõnast nii ees- kui ka tagapoolne variant, nagu *ei* ja *õi*, *es* ja *õs* 'ei (minevik)', *är* ja *ar* 'ära', mille kasutus sõltub ka naabersõnade vokaalidest, vrd *näe-ei* 'ei näe' ja *tulõ-õi* 'ei tule'.

i on vokaalharmonia seisukohalt neutraalne, st võib esineda sõnas nii ees- kui ka tagavokaalidega; *õ* on enamasti tagavokaalne ja *e* eesvokaalne, kuid nende kahe vokaali puhul esineb ka erandeid. Ka *o* saab esineda nii ees- kui ka tagavokaalide järel, kuid *o*-le järgnevad ainult tagavokaalid, nt *håmonõ* 'håmune', *tüpolõ* 'sõrmeotsakesele'.

Kui *i* on kõigis silpides neutraalvokaal, siis *e* on setos seda ainult esisilbis; järgsilpides on *e* eesvokaal, mille vaste tagavokaalsetes sõnades on *õ*, vrd *någe* 'näeb' ja *tulõ* 'tuleb'. Sarnaselt soome keelega esineb esisilbi *e* setos sagedamini ikkagi eesvokaalsetes sõnades, tagavokaalsena ilmneb seda peamiselt laensõnades, nagu *teeda* 'taat', *peda* 'håda', *sveeda* '(van.) rootsi'.

o ja *a* võivad häälduda tagavokaalsetes sõnades peenendatud konsonantide järel eespoolsemalt ja kostuda nagu *õ* ja *å*: *jånõ* 'jånku', *karå* 'karja' (vt ka eespool), teiselt poolt võivad eesvokaalid just põhjustada konsonantide peenendamist ja häälduda samas kaashääliku järel mõnevõrra tagapoolsemalt: *kåü* ~ *kau* 'kåib', *nårdsåk* ~ *nårdsak* 'kaltsa-

kas'. Sellistel juhtudel on tegemist häälduse kooskõlaga ühe silbi piires ehk silbiharmoniaga.

Seto täishäälikute kokkukõlas ilmneb ka mitmeid erandeid. Näiteks võib *e* esineda mõnikord ka tagavokaalsete sõnade järgsilpides, kui sellele eelneb kergelt peenendatult hääldatud nn eespoolne konsonant, nt *haletama* 'haljendama', *pareb* 'parem', *naane* 'naine'. Rõhutus silbis esineb *e* tagavokaalsetes sõnades ka *h* järel: *hahekõnõ* 'koidukuma, ao-valgus', *kohe* 'kuhu', *ohebahe* 'õhemalt'. Ka sellist hääldust võib tõlgendada silbiharmoniana, mille mõjul seto silbid kalduvad muutuma ees- või tagapoolseteks.

Kaashäälikud

Seto keeles esineb 13 kaashäälikut ehk konsonanti (kui jätta arvestamata palataliseeritud ehk peenendatud kaashäälikud): *p, t, k, m, n, s, ts, r, l, v, j, ' , h*, ja kaks kaashäälikut, mis ilmnevad ainult laensõnades: *f* ja tugev nn venepärane *h* [x].

Seto keeles on **kaashäälikute peenendus** palju ulatuslikum kui eesti kirjakeeles. Enamikel seto konsonantidel on peenendatud vasted: *p̣, ṭ, ḳ, ṃ, ṇ, ṣ, tṣ, ṛ, ḷ*. Seto keeles on eriti tugevalt peenendatud konsonandi või konsonantühendi lõpuosa. Palatalisatsiooni tugevus sõltub nii konsonandi laadist kui ka sõnavormist. Mõnel juhul on kunagi konsonandiga kokku hääldunud *i* või *j* põhjustanud konsonandi eespoolse (vrd *haletama* 'haljendama', *naane* 'naine', vt ka eespool), tagavokaalsetes sõnades võivad konsonandid häälduda aga tagapoolsemalt (nagu nn tume *l* [ɫ] sõnades *kol* 'kolm', *pala* 'tükk').

Sulghäälikud ehk klusiilid *p, p̣, t, ṭ, k, ḳ* (kõrisulghäälikut käsitletakse kõrihäälikute juures) ja **ts-häälikud** ehk afrikaadid *ts, tṣ* on lõuna- ja põhjasetos helitud, nt *tšura* 'katsi lätsi' 'noormehed läksid kahekesi'. Siiski lühikesed nõrgalt hääldatud klusiilid ja afrikaadid võivad kogu Setomaal osaliselt või täielikult muutuda heliliseks vokaalide ja heliliste konsonantide vahel. Hoolimata tegelikust (pool)helilisusest kirjutatakse neid häälikuid seto (ja eesti) kirjaviisi kohaselt: *b, d, g, ḅ, ḍ, g̣, ds, dṣ*, nt *tsidsä kaaladsi* 'omma' *kõgõ ilosamba* 'õekese kaelahted on kõige ilusamad'.

Sisihäälikud ehk sibilandid *s* ja *ś* võivad samuti olla hääldatud helilises häälikuümbruses kas osaliselt või täielikult helilisena, nt *kotoh sai*

sõsaritse' kolmõgese üttele 'kodus said õeksed kolmekesi kokku'. Helilised klusiilid, afrikaadid ja sibilandid on eriti iseloomulikud idasetole.

Seto eripäraks on kahe **kõrihääliku** esinemine. Need on kõrisulghäälik, mis seto tekstides märgitakse enamasti ülakomaga ' (nii ka siin; kirjutatud ka *q*-ga ja teadusliku transkriptsiooni märgiga *ʔ*) ja *h*. Kõrisulghäälik esineb tavaliselt sõna lõpus, kus tal võib olla ka grammatiline funktsioon, näiteks mitmuse tunnusenäide: *kala* 'kalad', *mõttõ* 'mõtted', käskiva kõneviisi tunnusenäide: *ooda* 'oota', *võta* 'võta'. *h* saab esineda nii sõna alguses, keskel kui ka lõpus, nagu sõnas *hähäh* 'pulmas'. Sõna lõpus on *h* seesütleva käände tunnus: *hahah .rõivah* 'hallis riides'. Mõne sõna lõpus võivad kõrihäälikud omavahel varieeruda, nagu *hoonõh* ~ *hoonõ* 'hoone', *kül* ~ *külh* 'küll'. Lauses hääldatakse kõrisulghäälik tihti kokku järgneva sõna alguskonsonandiga: *keväjä omma* 'valusa' *päävä* > *valusap-päävä* 'kevadepäev'.

Seto kaashäälikud võivad olla lühikesed või pikad. Pikkuserinevust ei ole sõna alguses ja see esineb piiratud sõna lõpus, kus on sarnaselt eesti kirjakeelega harilik ainult pearõhuliste klusiilide, afrikaatide ja sibilantide korral, vrd *laud* ja *laut*, *paas* 'paekivi' ja *paass* 'paasapäev'. Kahe- ja mitmesilbiliste sõnade lõpul on need kaashäälikud rõhututes silpides tavaliselt poolpikad: *annat* 'annad', *linas(s)* 'linask', helilised *l*, *n*, *m*, *r*, *v* lühikesed: *matal* 'madal', *otav* 'odav', *.soldan* 'soldat'.

Lühikeste ja pikkade kaksikkaashäälikute eristus ilmneb pearõhulise silbi järel silbipiiril. Seal esinevad seto konsonandid kolmes vältes, nagu *küla* 'küla' (1. välde), (*kats*) *küllä* '(kaks) küla' (2.v), *.küllä* 'külasse, külla' (3.v).

Vältes, kõnetaktid ja rõhk

Kolme välte vastandus esineb seto häälikusüsteemis sarnaselt muu lõunaestiga, olles isegi laialdasem ja grammatikas suurema kaaluga kui vältevaheldus eesti kirjakeeles. Seto keeles on erinevalt eesti kirjakeelest levinud kolme erineva välte kasutus ka ühe sõna vormistikus, nagu on näha ka ülaltoodud näites sõna *küla* käändevormidega.

Seto keeles on sarnaselt teiste läänemeresoome keeltega sõnarõhk esimesel silbil ja põhiline on kõnetaktide trohheiline struktuur, mille järgi vahelduvad rõhulised ja rõhutud silbid. Kaasrõhud paiknevad sõnas

üldiselt kolmandal, viiendal jne silbil. Üksikjuhtudel võib pearõhk sõna algusest nihkuda siiski ka teisele silbile. Seda ilmneb ennekõike siis, kui järgnev rõhuline sõna või liide on hääldatud eelneva põhisõnaga kokku, nagu sageli juhtub tagaeituse korral: *tohi-õi* ~ *tohi-i* 'ei tohi', *võta-as* ~ *võta-s* 'ei võtnud'.

Astmevaheldus

Seto keeles esineb nii laadi- kui ka vältevaheldus, sarnaselt võro keelega võivad need esineda ka ühe sõna vormistikus, vrd *lağa* 'lai', *laja* 'laia (omast.)', *laķa* 'laia (osast.)', *lakķa* 'laia (sisseü.)', *laiali*. Üksik- ja kaksikklusiilide ja afrikaatide vaheldus tuleb setos esile järgsilpideski: *helähüttä* 'helistada (korra); liigatada' : *helähütä* 'helista; liigata' : *helähüüdä* 'helistan; liigatan'; *manitsõma* 'mainima' : *manidsõ* 'mainin'. Erinevalt põhjaeesti keelest võib setos ilmnedate teise ja kolmanda välte vaheldus ka mujal kaasarõhulistes järgsilpides, nt *ehi.tüisi* 'kaunistatuid' : *ehitüisile* 'kaunistatutele'.

Seto sõnamuutmine

Käändsõnade muutmine

Käänded

Seto keeles on kolmteist käänet (vt tabel 2): nimetav (lõputa), omastav (lõputa), osastav (lõputa või lõppudega *-d*, *-t*, *-da*, *-dä*), sisseütlev (sageli lõputa või lõpuga *-he*), seesütlev (*-h*), seestütlev (*-st*), alaleütlev (*-le*, *-lõ*), alalütlev (*-l*), alaltütlev (*-lt*), saav (*-s*, *-st*), rajav (*-ni*), ilmaütlev (*-lda*, *-ldä*), kaasaütlev (*-ga*).

Oleva käände tähendusi väljendatakse praegu seto keeles seesütleva käändega sarnaste vormidega, nt *om .tütriguh* 'on tüdrukuna (abiellumata)'. Oleva käände ajalooline lõpp *-na* ~ *-nä* on püsinud ainult mõnes määrsõnas: (*olõ*) *.tervehnä* '(ole) tervena'.

Seto (ja võro) käändesüsteemi eripäraks on lõpuga *-lda* ~ *-ldä* ilmaütleva käände vormid, nagu *käsildä* 'käteta', *häbemäldä* 'häbemata, häbematu', mis meenutavad kunagisi alaltütleva käände vorme. Vanemates kirjapanekutes võib mõnikord kohata veel verbide *mata*-vormides ka algset lõppu *-da* ~ *-dä*, nt *häbemädä* 'häbemata', *.kullõmada* 'sõnakuulmatu'. Siiski *-lda* ~ *-ldä* on juba harilik ka omadus- ja määrsõnades: *aśalda* (~ *aśanda*) 'asjata, asjatult', *kõrralda* 'korratu', *kängäldä* 'paljajalu', *.tehnämäldä* 'tänamatu'.

Kaasaütlev kääne on seto keeles nagu ka eesti kirjakeeles ajalooliselt kõige noorem, seda osutab setos käändelõpu *-ga* kasutus ka eesvokaalsetes sõnades (kuna käändelõpp on saadud sõnast *kaasa*), nt *pööräga* 'käiaga', *.tüüga* 'tööga'. Ka mõned kaasaütleva käände vormid on muutunud omaette sõnadeks: *jalaga* 'jalgsi', *kõrraga* 'ühekorraga', *kana.näoga* 'kanapime; lühinägelik'.

Kaasaütlevas, ilmaütlevas ja rajavas käändes liitub käändelõppe sarnaselt eesti keelega ainult põhisõnale, mitte aga selle ees olevale omadussõnale: *suurõ haluga* 'suure valuga, st hoogsalt', *vastadsõ .hammõga* 'uue särgiga', *.korgõ kotusõni* 'kõrge kohani'.

Kunagi on seto keeles olnud käändeid veel rohkem. Mitmed vanad käändevormid on püsinud määršõnades (vaata ka sõnamoodustuse juurest). Neist mõne sellise vana käände vorme kasutatakse paljudes määršõnades, nii on algselt viisiütleva käände vormid *i*-lõpulised *katsi* 'kahekesi, kahekaupa', *keeli* 'keeles', *hüvvipoodi* 'parempidi', *täüsi* 'kogu täiega', *öi* 'öösel'.

Seto käändesüsteemile on mitmeti omane erinevate käänete vormide samakujulisus ehk homonüümia. Mõnes sõnatüübis langevad kokku nimetava ja omastava käände tüvevormid (vt nt *tüü* ja *hüü* tabelis 2); seestütlev ja saav kääne võivad olla mõlemad moodustatud lõpuga *-st* (ehkki saavas käändes kasutatakse mõnikord ka lõppu *-s(s)*), sel juhul nende vormide tähendus selgub lausest.

Tabel 2. Näiteid seto nimi- ja omadussõnade käändtüüpidest (punkt sõna ees märgib kahesilbilistes ja pikemates vormides 3. völdet; sidekriips eraldab tüve lõppudest).

Nimetav	<i>tüü</i> 'töö'	<i>hüü</i> 'hea'	<i>kiil'</i> 'keel'	<i>käsi</i>	<i>rikas</i>	<i>.aastak</i> 'aasta'
Omastav	<i>tüü</i>	<i>hüü</i>	<i>keele</i>	<i>käe</i>	<i>.rikka</i>	<i>.aastaka ~</i> <i>.aastaga</i>
Osastav	<i>tüü-d</i>	<i>hüvvä</i>	<i>kiil-t</i>	<i>kät-t</i>	<i>rikas-t</i>	<i>.aastakka</i>
Sisseütlev	<i>.tüü-hhü</i>	<i>.hüvvä</i>	<i>.kiil-de</i>	<i>.kätte</i>	<i>.rikka-he</i>	<i>.aastakka</i>
Seesütlev	<i>tüü-h</i>	<i>hüü-h</i>	<i>keele-h</i>	<i>käe-h</i>	<i>.rikka-h</i>	<i>.aastaga-h</i>
Seestütlev	<i>tüü-st</i>	<i>hüü-st</i>	<i>keele-st</i>	<i>käe-st</i>	<i>.rikka-st</i>	<i>.aastaga-st</i>
Alaleütlev	<i>.tüü-le</i>	<i>.hüü-le</i>	<i>keele-le</i>	<i>.käe-le</i>	<i>.rikka-lõ</i>	<i>.aastaga-lõ</i>
Alalütlev	<i>tüü-l</i>	<i>hüü-l</i>	<i>keele-l</i>	<i>käe-l</i>	<i>.rikka-l</i>	<i>.aastaga-l</i>
Alaltütlev	<i>tüü-lt</i>	<i>hüü-lt</i>	<i>keele-lt</i>	<i>käe-lt</i>	<i>.rikka-lt</i>	<i>.aastaga-lt</i>
Saav	<i>tüü-st</i>	<i>hüü-st</i>	<i>keele-st</i>	<i>käe-st</i>	<i>.rikka-st</i>	<i>.aastaga-st</i>
Rajav	<i>.tüü-ni'</i>	<i>.hüü-ni'</i>	<i>keele-ni'</i>	<i>.käe-ni'</i>	<i>.rikka-ni'</i>	<i>.aastaka-ni'</i>
Ilmaütlev	<i>.tüü-ldä'</i>	<i>.hüü-ldä'</i>	<i>keele-ldä'</i>	<i>.käe-ldä'</i>	<i>.rikka-lda'</i>	<i>.aastaga-lda'</i>
Kaasaütlev	<i>.tüü-ga'</i>	<i>.hüü-ga'</i>	<i>keele-ga'</i>	<i>.käe-ga'</i>	<i>.rikka-ga'</i>	<i>.aastaka-ga'</i>

Mitmus

Nimetav	<i>tüü-'</i>	<i>hüü-'</i>	<i>keele-'</i>	<i>käe-'</i>	<i>.rikka-'</i>	<i>.aastaga-'</i>
Omastav	<i>töie</i>	<i>hüvvi</i>	<i>.kiili</i>	<i>kässi</i>	<i>.rikkidõ</i>	<i>.aastakidõ</i>
Osastav	<i>töi-d</i>	<i>hüvvi</i>	<i>.kiili</i>	<i>kässi</i>	<i>.rikki-t</i>	<i>.aastaki-t ~ .aastakkõ</i>
Sisseütlev	<i>.töi-hhe</i>	<i>.hüvvi</i>	<i>.kiili</i>	<i>.kässi</i>	<i>.rikki-he</i>	<i>.aastaki-he</i>
Seesütlev	<i>töi-h ~ töie-h</i>	<i>hüv(v)i-h</i>	<i>keeli-h</i>	<i>käs(s)i-h</i>	<i>.rikki-h</i>	<i>.aastaki-h</i>
Seestütlev	<i>töi-st</i>	<i>hüvvi-st</i>	<i>keeli-st</i>	<i>käs(s)i-st</i>	<i>.rikki-st</i>	<i>.aastaki-st</i>
Alaleütlev	<i>töi-le ~ töie-le</i>	<i>hüvvi-le</i>	<i>keeli-le</i>	<i>käs(s)i-le</i>	<i>.rikki-lõ</i>	<i>.aastaki-lõ</i>
Alalütlev	<i>töi-l ~ töie-l</i>	<i>hüvvi-l</i>	<i>keeli-l</i>	<i>käs(s)i-l</i>	<i>.rikki-l</i>	<i>.aastaki-l</i>
Alaltütlev	<i>töi-lt ~ töie-lt</i>	<i>hüvvi-lt</i>	<i>keeli-lt</i>	<i>käs(s)i-lt</i>	<i>.rikki-lt</i>	<i>.aastaki-lt</i>
Saav	<i>töi-st</i>	<i>hüvvi-st</i>	<i>keeli-st</i>	<i>käs(s)i-st</i>	<i>.rikki-st</i>	<i>.aastaki-st</i>
Rajav	<i>töie-ni'</i>	<i>hüvvi-ni'</i>	<i>.kiili-ni' ~ keeli-ni'</i>	<i>kässi-ni'</i>	<i>.rikki-ni'</i>	<i>.aastakidõ-ni'</i>
Ilmaütlev	<i>töie-ldä' ~ .töi-ldä'</i>	<i>hüvvi-ldä'</i>	<i>keeli-ldä'</i>	<i>käs(s)i-ldä'</i>	<i>.rikki-lda'</i>	<i>.aastaki-lda'</i>
Kaasaütlev	<i>töie-ga'</i>	<i>hüvvi-ga'</i>	<i>.kiili-ga'</i>	<i>kässi-ga'</i>	<i>.rikkidõ-ga'</i>	<i>.aastakidõ-ga'</i>

Mitmus

Nimetavas käändes on setos mitmuse tunnuseks kõrisulghäälik: *hüüä* 'head', *rikka* 'rikkad'. Omastavas ja muudes käänetes kasutatakse üldiselt *i*-tunnusega mitmuse vorme, mitmes muuttüübis on need omastavas ja osastavas käändes samasugused: *hüvvi* (2. välde) 'heade, häid', *.kiili* (3.v) 'keelte, keeli'. Ka mitmuses võib välde olla vormi eristav tunnus, vrd *hüvvi* (2.v) 'heade, häid' vs. *.hüvvi* (3.v) 'headesse'; *kässi* (2.v) 'käte, käsi' vs. *.kässi* (3.v) 'kätesse'.

Seto noomenite mitmusevormide moodustuses esinevad mitmes sõnatüübis ka topelttunnused *-i-de ~ -i-dõ*: *hobõsidõ* 'hobuste', *tüküsside* 'troppide', *kasukidõ* 'kasukate'. Ühesilbilistes sõnades esineb vastav tunnus

nõrgaastmelisena (st *-d-* asemel *-i(j)-*): *pui(j)õ* 'puude', *päi(j)e* 'peade', *tõi(j)e* 'tööde'.

Seto keeles on kasutusel ka *a*-tunnuselised mitmuse vormid. Need ei ilmne ainult osastavas käändes, kus on tavalised ka põhjaeesti murretes, vrd *jutta* 'jutte', *.laula* 'laule', *talla* 'talusid', vaid need on loomulikud ka teistes käänetes alates omastavast: *.talla pite* 'talusid mööda', *tallalõ* 'taludele', *jutal* 'juttudel'.

Võrdlusastmed

Seto keskvõrde tunnus on *-mb(a) ~ -mp(a)*, ida- ja lõunasetos ka *-b(a) ~ -p(a)*, nt *inämb ~ inämp ~ imp ~ inäp ~ inäb* 'enam', *noorõmb ~ noorõb* 'noorem', *noorõmba' ~ noorõba'* 'nooremad'.

Ülivõrre moodustatakse sõna *kõkõ ~ kõgõ* või *kõkõ ~ kõgõ ~ kõõ ~ kõigõ* 'kõige' ja keskvõrde abil, nt *kõgõ noorõmba' ~ kõõ noorõba'* 'noorimad'.

Arvsõnad

Seto keele arvsõnad on sama algupäraga kui läänemeresoome keelte arvsõnad üldiselt, kuid neis on toimunud mitmeid hääldusmuutusi, mis muudavad nende põhivormi ja käänamise erinevaks.

Seto **põhiarvsõnad** on: *üts* '1', *katś* '2', *kol'* ~ *kolm* '3', *nelli* '4', *viiś* '5', *kuuś* '6', *säidse* '7', *katõsa* '8', *ütesä* '9', *kümme* '10'; *ütsõiśkümme(nd)* '11', *katśõiśkümme(nd)* '12', *kolmtõiśkümme(nd)* '13' jne; *katśkümme(nd)* '20', *kol'kümme(nd) ~ kolmkümme(nd)* '30', *nellikümme(nd)* '40' jne; *sada* '100', *katśsada* '200', *kol'sada ~ kolmsada* '300', *nellisada* '400' jne; *tuhat* '1000', *katś tuhat* '2000', *kol' tuhat ~ kolm tuhat* '3000', *nelli tuhat* '4000', *.miljon* jne.

Seto **järgarvsõnad** on: *edimäne* '1.', *tõõnõ ~ tõnõ* '2.', *kolmas* '3.', *neläs* '4.', *viies* '5.', *kuvvõs* '6.', *.säitsmes* '7.', *.katsas* '8.', *.ütsäs* '9.', *.kümnes* '10.'; *ütetõist.kümnes* '11.', *katõtõist.kümnes* '12.', *kolmõtõist.kümnes* '13.' jne; *katõ.kümnes* '20.', *kolmõ.kümnes* '30.', *nelä.kümnes* '40.' jne; *saass* '100.', *katõsaass* '200.', *kolmõsaass* '300.', *neläsaass* '400.' jne; *tuhandõs* '1000.', *katõtuhandõs* '2000.', *kolmõtuhandõs* '3000.', *nelätuhandõs* '4000.', *.miljonis* jne.

Arvsõnade käänamist kolmes esimeses käändes tutvustab tabel 3.

Tabel 3. Näiteid põhi- ja järgarvsõnade käänamisest.

Põhiarvsõnad			Järgarvsõnad		
Nimetav	Omastav	Osastav	Nimetav	Omastav	Osastav
<i>üts</i>	<i>üte</i>	<i>ütte</i>	<i>edimäne</i>	<i>edimätse</i>	<i>edimäst</i>
<i>kats</i>	<i>katõ</i>	<i>kattõ</i>	<i>tõõnõ</i>	<i>tõõsõ</i>	<i>tõist</i>
<i>kol' ~ kolm</i>	<i>kolmõ</i>	<i>.kolmõ</i>	<i>kolmas</i>	<i>kolmanda</i>	<i>kolmandat</i>
<i>neli</i>	<i>nelä</i>	<i>.neljä</i>	<i>neläs</i>	<i>neländä</i>	<i>neländät</i>
<i>viis</i>	<i>viie</i>	<i>viit</i>	<i>viies</i>	<i>viiendä</i>	<i>viiendät</i>
<i>kuus</i>	<i>kuvvõ</i>	<i>kuut</i>	<i>kuvvõs</i>	<i>kuvvõnda</i>	<i>kuvvõndat</i>
<i>säidse</i>	<i>.säitsme</i>	<i>säidsend</i>	<i>.säitsmes</i>	<i>.säitsmendä</i>	<i>.säitsmendät</i>
<i>katõsa</i>	<i>.katsa</i>	<i>.katsat</i>	<i>.katsas</i>	<i>.katsanda</i>	<i>.katsandat</i>
<i>ütesä</i>	<i>.ütsä</i>	<i>.ütsät</i>	<i>.ütsäs</i>	<i>.ütsändä</i>	<i>.ütsändät</i>
<i>kümme</i>	<i>.kümne</i>	<i>kümmend</i>	<i>.kümnes</i>	<i>.kümnendä</i>	<i>.kümnendät</i>
<i>ütsõtõist</i>	<i>ütetõist- .kümne</i>	<i>üttetõist- kümmend</i>	<i>ütetõist- .kümnes</i>	<i>ütetõist- .kümnendä</i>	<i>üttetõist- kümnendät</i>
<i>kolm- kümmend</i>	<i>kolmõ- .kümne</i>	<i>.kolmõ- kümmend</i>	<i>kolmõ- .kümnes</i>	<i>kolmõ- .kümnendä</i>	<i>kolmõ- kümnendät</i>
<i>sada</i>	<i>saa</i>	<i>sata</i>	<i>saass</i>	<i>.saanda</i>	<i>.saandat</i>
<i>tuhat</i>	<i>tuhandõ</i>	<i>tuhandõt</i>	<i>tuhandõs</i>	<i>tuhandõnda</i>	<i>tuhandõndat</i>
<i>.miljon</i>	<i>.miljoni</i>	<i>.miljonit</i>	<i>.miljonis</i>	<i>.miljoninda</i>	<i>.miljonindat</i>
<i>veeränd(ik)</i>	<i>veerändi(gu)</i>	<i>veerändit ~ veerändikku</i>	<i>neläs jago</i>	<i>neländä jao</i>	<i>neländät jako</i>
<i>puul'</i>	<i>poolõ</i>	<i>puult</i>	<i>tõõnõ jago</i>	<i>tõõsõ jao</i>	<i>tõist jako</i>
<i>puultõist</i>	<i>poolõtõist- kümne</i>	<i>puulttõist- kümmend</i>	<i>poolõtõist- kümnes</i>	<i>poolõtõist- kümnendä</i>	<i>puulttõist- kümnendät</i>

Asesõnad

Seto **isikulised asesõnad** võivad sarnaselt eesti kirjakeelega esineda lauses kas pikana või lühikesena. Ainsuse isikulised asesõnad on *mina* ~ *ma* ~ *ma* 'mina', *sina* ~ *sa* ~ *sa* 'sina', *timä* ~ *tä* 'tema', mitmuses *mi(i)* ~ *mi* 'meie', *ti(i)* ~ *ti* 'teie', *nimä* ~ *nää* ~ *nä* 'nemad', vt tabel 4.

Kolmanda pöörde isikulised asesõnad on algselt olnud **näitavad asesõnad**. Tänapäeva seto keeles on püsinud läänemeresoome keeltele iseloomulik kolmene näitavate asesõnade süsteem: *śoo* ~ *seo* 'see (siin)', *taa* 'see (seal)', *tuu* 'too' (viitab millelegi, mida pole näha või millest on varem räägitud), mitmuses *ńoo* ~ *neo* 'need (siin)', *naa* 'need (seal)', *nuu* 'nood', vt tabel 4.

Vastavalt esineb ka kolm **näitavate määrsõnade** sarja: *siia* 'siia', *siih* 'siin', *siist* 'siit'; *taaha* 'sinna (lähedale)', *tah* 'seal (lähemal)', *tast* 'sellest, siit (lähemalt)'; *sääl* 'seal', *säält* 'sealt', *sinnä* 'sinna'. Peale kohasuhete väljendavad näitavad asesõnad ja määrsõnad ka kõneldavale viitamise suhteid jutustamisel või tekstis. Näitavaid asesõnu *taa* ja *tuu* saab kasutada ka inimese kohta, kui neile viidatakse, kuid elusolenditest rääkimisel vastab eesti keele asesõnale *ta* ikkagi seto *tä* (mitte *ta(a)*).

Tabel 4. Näiteid isikuliste ja näitavate asesõnade käänamisest.

Ainsus			Mitus		
Nimetav	Omastav	Osastav	Nimetav	Omastav	Osastav
<i>mina, ma</i>	<i>mino, mu</i>	<i>minno</i>	<i>mi(')</i>	<i>mi(')</i>	<i>meid</i>
<i>sina, sa</i>	<i>sino, su</i>	<i>sinno</i>	<i>ti(')</i>	<i>ti(')</i>	<i>teid</i>
<i>timä, tä</i>	<i>timä, tä</i>	<i>timmä</i>	<i>nimä, nä(')</i>	<i>näide</i>	<i>näid</i>
<i>śoo ~ seo</i>	<i>śoo ~ seo</i>	<i>śood ~ setä ~ sedä</i>	<i>ńoo' ~ neo'</i>	<i>ńoidō</i>	<i>ńoid</i>
<i>taa</i>	<i>taa</i>	<i>taad</i>	<i>naa'</i>	<i>naidō</i>	<i>naid</i>
<i>tuu</i>	<i>tuu</i>	<i>tuud</i>	<i>nuu'</i>	<i>noidō</i>	<i>noid</i>

Seto keele **enesekohased asesõnad** on *eiś ~ esi* 'ise', **küsivad asesõnad** on *kiä* (~ *kes*) 'kes', *kua* 'kes (seal), kumb', *miä* (~ *mis*) 'mis', *kohe* ~ *kohes* 'kuhu', *koh* 'kus', *kost* 'kust', **umbmäärased asesõnad** on *.kiäki* 'keegi', *.kuagi* 'keegi, mingi; kumbki', *.miäki* 'miski', *.ütški* 'ükski'. Nende kohta esitab näiteid tabel 5.

Tabel 5. Näiteid enesekohaste, küsivate ja umbmääraste asesõnade käänamisest.

Nimetav	Omastav	Osastav	Sisseütlev	Alaleütlev	Kaasaütlev
<i>eiś ~ esi</i> 'ise'	<i>.hindä</i>	<i>hinnäst</i>	<i>.hindähe</i>	<i>.hindäle</i>	<i>.hindäga'</i>
<i>kiä</i> 'kes'	<i>.kink(õ)</i>	<i>kedä ~ ketä ~ .kinkõt</i>	<i>.kinkõhe</i>	<i>.kinkõlõ</i>	<i>.kinkõga'</i>
<i>kua</i> 'kes (seal), kumb'	<i>kua</i>	<i>kuvva</i>	<i>.kuvva</i>	<i>.kualõ</i>	<i>.kuaga'</i>
<i>miä</i> 'mis'	<i>.mink(õ)</i>	<i>midä ~ .minkõt</i>	<i>.minkõhe ~ kohe</i> 'kuhu'	<i>.minkõlõ</i>	<i>.minkõga'</i>
<i>.kiäki</i> 'keegi'	<i>.kinkõgi</i>	<i>kedägi</i>	<i>.kinkõhe(gi)</i>	<i>.kinkõlõ(gi)</i>	<i>.kinkagi ~ kingagi</i>
<i>.ütški</i> 'ükski'	<i>ütegi</i>	<i>üttegi</i>	<i>üttegi</i>	<i>ütegile ~ ütelegi</i>	<i>ütegiga ~ ütegagi</i>

Tegusõnade muutmine

Tegusõnade kaks pööramisviisi

Kunagi on saanud seto keeles pöörata tegusõnu kahel viisil sõltuvalt sellest, kas tegevus oli suunatud lause alusele või sihitisele. Tänapäeval on see võimalik ainult mõne verbiga, nagu *küdsämä* 'küpsetama, praadima; küpsema', vrd *imä küdsä .leibä* 'ema küpsetab leiba' ja *leib küdsäs ahoh* 'leib küpseb ahjus'. Sihitisele suunatud tegevuse korral on oleviku ainsuse 3. pöörde vormid lõputa, mitmuse vormides lisandub sufiks *-va' ~ -vä'*, nagu *küdsä* 'küpsetab', *küdsävä* 'küpsetavad'. Lause alusele ehk tegijale suunatud tegevuse näitamiseks lisatakse ainsuse 3. pöörde vormile tunnus *-(s)s*, mitmuse 3. pöördes *-(s)se' ~ -(s)sõ'*: *küdsäs* 'küpseb', *küdsäse'* 'küpsevad'.

Hiljem on kahesuguse verbipööramise tähendus tuhmunud ja tegusõnu pööratakse verbitüve omadustega määratud muutmisviisi järgi. Kolmesilbilisi ja pikemaid tuletusliidetega verbe on hakatud üldiselt moodustama olevikus *s*-lõpuga: *timä ilotõlõs* 'tema lõbutseb', lihtminevikus aga *i*-tunnusest lähtuval kujul: *ilotõli* 'lõbutses'.

Isikuvormid

Ainsuse esimese isiku vormid on seto keeles alati lõputa ja mitmuse esimeses isikus esineb pöördelõpp *-mi* rõhutamisel, vt tabel 6. Kuna see isikulõpp langeb kokku vastava isikulise asesõnaga *mi* 'meie', ei ole enamasti kõnes võimalik eristada, kas verbitüvele järgnev *-mi* on isikulõpp või asesõna. Teises isikus kasutatakse lõppe *-t* ja *-de ~ -dõ* nii mitmuses kui ka ainsuses: *sa elät ~ eläde* 'sa elad', *ti massat ~ massadõ* 'te maksate' (*t* esineb sagedamini ida- ja põhjasetos, *-de ~ -dõ* lõunasetos). Kolmanda isiku vormide moodustus sõltub muuttüübist, mille järgi võib ainsuse 3. pöörde vorm olla lõputa või lõpuga *-(s)s*: *tä vidä haina* 'ta veab heina', *miisš lahk puid* 'mees lõhub puid', *tä eläs Petserih* 'ta elab Petseris', ning mitmuse 3. pöörde vormis võib esineda lõpp *-va' ~ -vä'* või *-(s)se' ~ -(s)sõ'*: *nääd vidävä' haina* 'nad veavad heina', *mehe' lahkva' puid* 'mehed lõhuvad puid', *nää' eläse' Petserih* 'nad elavad Petseris'.

Tegusõna *olõma* 'olema' 3. pöörde vormid on ainsuses *om* (~ *um*) 'on' ja mitmuses *omma* ~ *ommava* (~ *umma*) '(nad) on': *tä om kotoh* 'ta on kodus', *nimä' omma' kotoh* 'nad on kodus'.

Tabel 6. Seto verbi isikuvormid olevikus (*tulõma* 'tulema', *elämä* 'elama').

	Ainsus	Mitmus
1. isik	<i>ma tulõ</i> <i>ma elä</i>	<i>mi tulõ ~ tulõmi'</i> <i>mi elä ~ elämi'</i>
2. isik	<i>sa tulõt ~ tulõdõ</i> <i>sa elät ~ eläde</i>	<i>ti tulõt ~ tulõdõ</i> <i>ti elät ~ eläde</i>
3. isik	<i>tä tulõ</i> <i>tä eläs</i>	<i>nä tulõva'</i> <i>nä eläse'</i>

Isikulõppe kasutatakse seto keeles järjekindlalt ainult kindla kõneviisi oleviku vormides, vrd tingiva kõneviisi ja mineviku vormidega *ti tulõssi* 'tuleksite', *ti tulli* 'tulite'.

Ajad ja kõneviisid

Lisaks ajatunnuseta oleviku vormidele on seto keeles kasutusel lihtmineviku vormid ning täismineviku ja ennemineviku liitvormid. Täis- ja ennemineviku vormid on moodustatud abiverbina toimiva verbi *olõma* 'olema' ja mineviku kesksõna vormide abil, näiteks *ma olõ tulnu* 'ma olen tulnud', *tä om .tulnu* 'ta on tulnud', *nä omma' .tulnu* 'nad on tulnud'; *ma olli tulnu* 'ma olin tulnud', *tä oll' .tulnu* 'ta oli tulnud', *nä olli' .tulnu* 'nad olid tulnud'.

Lihtmineviku peamine tunnus on *-i*, selle kõrval moodustatakse sõltuvalt muuttüübist ka tunnustega *-(ij)e* ~ *-(ij)õ*, *-si*, *-(d)se* ~ *-(d)sõ* vorme: *tulli* 'tulin', *kattõ* 'kadus', *.pelksi* 'kartsin', *.tahtsõ* 'tahtis'. Ainsuse 3. pöördes on mitmes tüübis lihtmineviku tunnuseks tüve lõpul oleva konsonandi peenendus ['], nt *tull'* 'tuli', *kõnõl'* 'rääkis'. Mõnes *u*-/ü-tüveliste verbide tüübis ei esildu lihtmineviku tunnus üldse: *tekkü* 'tekkis', *isahtu* 'himustas'.

Ainsuse ja mitmuse 2. pöördes ning mitmuse 3. pöördes on lihtmineviku tüvele lisatud algselt mitmuse tunnuseks olnud kõrisulghäälik ' [ʔ], vt tabel 7.

Tabel 7. Seto verbi lihtmineviku vormid (*tulõma* 'tulema', *elämä* 'elama').

	Ainsus	Mitmus
1. isik	<i>ma tulli</i> ~ <i>.tulle</i> <i>ma .elli</i> ~ <i>.elle</i>	<i>mi tulli</i> ~ <i>.tulle</i> <i>mi .elli</i> ~ <i>.elle</i>
2. isik	<i>sa tull'i</i> ~ <i>.tulle'</i> <i>sa .elli'</i> ~ <i>.elle'</i>	<i>ti tull'i</i> ~ <i>.tulle'</i> <i>ti .elli'</i> ~ <i>.elle'</i>
3. isik	<i>tä tull'</i> <i>tä .elli</i> ~ <i>.elle</i>	<i>nä tull'i</i> ~ <i>.tulle'</i> <i>nä .elli'</i> ~ <i>.elle'</i>

Tingivas kõneviisis kasutatakse tunnust *-(s)si'* kõigis isikutes nii ainsuses kui ka mitmuses: (*ma, sa, tä, mi, ti, nä*) *tulõs(s)i'* 'tuleks'. Nimetatud tingiva kõneviisi vormide kõrval saab kasutada ka mineviku kesk sõna, seda peamiselt mineviku vormides, näiteks etteheidetes: *sul .tulnu' sinnä jäää* 'sul oleks tulnud sinna jääda'.

Käskivas kõneviisis on ainsuse 2. isiku vormide lõpul kõrisulghäälik ' [ʔ]; mitmuse 2. isiku vormid on moodustatud tunnusega *-ge'* ~ *-gõ'* ~ *-ke'* ~ *-kõ'*, vt tabel 8. Soovi väljendava või möönva tähendusega on 1. ja 3. isikus kasutatavad tunnusega *-gu'* ~ *-ku'* vormid. See tunnus on kasutusel ka eesvokaalsetes sõnades (st ei allu vokaalharmooniale), nii *näku'* 'nätku', *tekkügu'* 'tekkigu'. Mitmuse 1. isikus on soovkõne vormidena kasutusel ka kindla kõneviisi oleviku *mi'*-tunnusega sarnased vormid, nt *.läämi'* 'lähme, mingem', *oodami'* 'oodakem'. Tunnusega *-gu'* ~ *-ku'* vorme saab möönvatena kasutada kõigi isikute vormides, need võivad väljendada ka vahendatud kõnelaadi, nt *ti jäägu'* *.täämbä kodo* 'te jäägu täna koju' (ütles keegi teine).

Tabel 8. Seto käskiva ja möönva kõneviisi vormid (*tulõma* 'tulema', *elämä* 'elama').

	Ainsus	Mitmus
1. isik	<i>ma tulgu'</i> <i>ma elägu'</i>	<i>mi tulgu' ~ tulõmi'</i> <i>mi elägu' ~ elämi'</i>
2. isik	<i>sa tulõ', tulgu'</i> <i>sa elä', elägu'</i>	<i>ti tulgõ', tulgu'</i> <i>ti eläge', elägu'</i>
3. isik	<i>tä tulgu'</i> <i>tä elägu'</i>	<i>nä tulgu'</i> <i>nä elägu'</i>

Kaudne kõneviis on seto keeles *v*-tunnuseline, nt *.täämbä tä ollõv kotoh* 'täna ta olevat kodus'. Algselt on sellised vormid olnud oleviku kesksõnad, mis aga mõnes verbitüübis on kujunenud erinevaks, vrd *.katva* 'kattev', *kattõv* 'katvat'. Uuemal ajal on hakatud kasutama ka kaudse kõneviisi vorme, mis on moodustatud eesti kirjakeelega sarnase tunnusega *-vat ~ -vät*, nt *tä elävät .höste* 'ta elavat hästi'. Kaudset kõneviisi saab kasutada ka umbisikuliselt: *sääl eletävät .höste* 'seal elatavat hästi'. Vormi *ollõv* 'olev' kasutatakse kaudse kõneviisi täismineviku abisõnana koos mineviku kesksõnaga: *naane ollõv .liina .lännü'* 'naine olevat linna läinud'. Jutustamisel on sageli öeldiseks abiverbita mineviku kesksõna, mis annab edasi kelleltki teiselt kuulnud, nt *paaba elänü viil kavva* 'eit olevat elanud veel kaua'.

Eitus

Seto keeles ei ole eituses erinevaid isikuvorme, kuid ilmneb eristus oleviku ja mineviku vahel: olevikus kasutatakse eituspartiklit *ei(')* ~ *õi(')* ja minevikus eituspartiklit *es ~ õs*. Eituspartiklid paiknevad sageli põhiverbi vormi taga ja võivad sellega kokku sulanduda, nt *olõ õi ~ olõ-õi ~ olõ-i* 'ei ole', *olõ õs ~ olõ-õs ~ olõ-s* 'ei olnud'. Seejuures võib selline eitust osutav sõnalõpuline silp olla rõhuline. Mõnes uuemas grammatilises vormis on siiski tavalisem eituspartikli asend põhiverbi ees, nt *.täämbä .vihma õi tulõvat* 'täna vihma ei tulevat'. Käskivas kõneviisis kasutatakse keeldsõnu *ar' ~ är'* 'ära', *arkõ' ~ ärke'* 'ärge' ja *arku' ~ ärku'* 'ärgu'.

Eitust saab väljendada nii isikulises tegumoes kui passiivis, kõigis kõneviisides ja grammatilistes aegades, vt tabel 9.

Tabel 9. Seto eitavad verbivormid (verbist *tulõma* 'tulema').

Kõneviis	Aeg / Isik	Isikulised vormid	Umbisikulised vormid
Kindel	olevik	<i>tulõ-õi'</i>	<i>tulla-ai' ~ tulda-ai'</i>
	minevik	<i>tulõ-õs</i>	<i>tulla-as ~ tulda-as</i>
	täisminevik	<i>olõ-õi' tulnu'</i>	<i>olõ-õi' tult(u)</i>
	enneminevik	<i>olõ-õs tulnu'</i>	<i>olõ-õs .tult(u)</i>
Tingiv	olevik	<i>tulõs(s)i-õi'</i>	<i>tullas(s)i-õi'</i>
	minevik	<i>tulnu-us, olõs(s)i-õi' .tulnu'</i>	<i>olõs(s)i-õi' .tult(u)</i>
Käskiv	1. isik	<i>(ma, mi) arku' tulgu' ~ tulgu-i'</i>	<i>arku' .tuldagu' ~ .tuldagu-i'</i>
	2. isik ainsus 2. isik mitmus	<i>ar' tulgu' ~ tulgu-i'</i> <i>arkõ' tulgõ' ~ tulgu-i'</i>	
	3. isik	<i>(ta, nä) arku' tulgu' ~ tulgu-i'</i>	
Kaudne	olevik	<i>õi tulõvat</i>	<i>õi .tuldavat</i>
	täisminevik	<i>õi olõvat tulnu'</i>	<i>õi .oldavat tult(u)</i>

Umbisikuline tegumood

Umbisikulise tegumoe ehk passiivi vormides lisatakse tunnusele *-(t)ta ~ -(t)tä*, ainsuses esineb lõpp *-s(s)*, mitmuses *-(s)se' ~ -(s)sõ'*, vrd *.leibä tetäs* 'leiba tehakse' ja *leevä' tetäse'* 'leibasid tehakse'. Mõnikord lisatakse mitmuse 3. pöörde lõpp ka mineviku tunnusele *-(t)ti*, nt *tarõ' tettivä' .ümbre* 'majad ehitati ümber'.

Käändelised verbivormid

Seto käändelised verbivormid on **kesksõnad** ehk partitsiibid, millel on isikulised ja passiivsed vormid nii olevikus kui ka minevikus, ning **tegevusnimed** ehk infinitiivid. Tegevusnimedel on ka käändevorme. *da*-tegevusnimel on seesütleva käände vorm ehk *des*-vorm, mis on setos *h*-lõpuline; *ma*-tegevusnimel on peale põhivormi, mille sisseütlevast käändest lähtumist näitab vahelduvalt lisatav lõpp *-he*, nt *tulõmahe* 'tulema', veel seesütleva, seestütleva ja ilmaütleva käände vormid, vt tabel 10.

Tabel 10. Seto käändelised verbivormid (*tulõma* 'tulema', *elämä* 'elama').

Kesksõnad		
Isikulised	Olevik	<i>tul(l)õv, el(l)äv</i>
	Minevik	<i>tulnu', elänu'</i>
Umbisikulised	Olevik	<i>.tuldav, eletäv</i>
	Minevik	<i>tult, elet</i>
Tegevusnimed		
<i>da</i> -tegevusnimi	<i>tulla', ellä'</i>	
gerund	<i>tullõh, elleh</i>	
<i>ma</i> -tegevusnimi	(sisseütlev)	<i>tulõma(he), elämä(he)</i>
	seesütlev	<i>tulõmah, elämäh</i>
	seestütlev	<i>tulõmast, elämäst</i>
	ilmaütlev	<i>tulõmalda', elämäldä'</i>

Oleviku kesksõnad käänduvad kõigis käänetes, mineviku kesksõnadel on erinevad ainsuse ja mitmuse vormid, vrd *väits om .kaonu* 'nuga on kadunud' ja *väidse' omma' .kaonu'* 'noad on kadunud', *väits om .kaotõt* 'nuga on kaotatud' ja *väidse' omma' .kaotõdu'* 'noad on kaotatud'. *v*-lõpulistele oleviku kesksõnade kõrval on sarnase kasutusega ka tegijanime tunnusega *-ja ~ -jä* moodustatud vormid, nt *.haudja* 'hauduv (kana)', *.kiskjä* (*elläi*) 'kiskuv (loom), kiskja'.

Mineviku kesksõnal on *s(t)*-lõpuga saava käände vormid, mida kasutatakse lõpetatud tegevuse osutamiseks: *tüü sai tettüs* 'töö sai tehtud', *lat's sa söönüst* 'laps sai söönuks'. Mineviku kesksõna kasutatakse seto keeles peale liitaegade moodustamise mitmel viisil kõneviiside ja modaalsuse väljendamisel. See esineb üksinda öeldisena nii tingivas kui ka kaudes kõneviisis (vt eespool) ja erinevate suhtlustaotluste puhul, näiteks väljendamiseks etteheidet, nt *.tulnu' eelä' kodo* 'oleksid pidanud eile koju tulema', *ülnü' sis .õkva* 'oleksid pidanud kohe selgelt välja ütlema'.

Tegevusnime *des*-lühend osutab lauses nii alistatud tegevust, nt *mee-liskitsih aša' tulöva' .miilde* 'meenutades asjad tulevad meelde', kui ka lause põhitegevuse laadi, nt *ikkõh tä halaś .kaonut .aigu* 'nuttas ta kahet-ses kadunud aega ~ aegu'.

ma-infinitiivi kohakäändelised vormid osutavad tegevuse suunatust: *läts .laulmahe* 'läks laulma', *oll' .laulmah* 'oli laulmas', *tull' .laulmast* 'tuli laulmast'. Mitmed *ma*-infinitiivi ilmaütleva käände vormid on muutunud iseseisvaks mäarsõnaks, nagu (*ette*).*kaemalda'* 'ettevaatamatu, ettevaatamatult', *.lõpmalda'* 'lõpmata, väga palju', *.ütlemäldä'* 'ütlemata, tohutult'.

Seto sõnamoodustus

Seto sõnamoodustuse peamised viisid on liidete abil uute sõnade tuletamine ja liitsõnade moodustamine. Mõlemad viisid on seto keeles väga tavalised ja rikkalike võimalustega.

Sõnatuletus

Seto keeles on püsinud soome-ugri keeltele omane rikkalik sõnatuletus. Lisaks iidsetele läänemeresoome tuletusviisidele on kasutusele võetud ka uusi liiteid, et väljendada täpsemalt sõnade tähendusi. Sõnatuletuse elujõudu seto keeles näitab seegi, et tuletisi moodustatakse tihti ka uute laentüvedega. Mitmekesine on sõnade tuletamine nii noomenite, verbide kui ka määrsõnadega. Järgnevalt esitame näited sagedasematest seto tuletusliidetest sõnaliigiti.

Nimisõnatuletus

Seto nimisõnatuletuses on kasutusel kümneid erinevaid liiteid, mida rakendatakse erinevate nimisõnade moodustamisel.

Teonimetused on tuletatud reeglina tegusõnade tüvedest ning seetõttu väljendavad tegevust tähistavaid sündmusi, nagu *mine-* ~ *minõ*-tuletised: *.asklõminõ* 'askeldamine, talitamine', *eebataminõ* 'ebausu pidamine, ebausk', *sõnominõ* 'sõnadega arstimine, sõnumine'; *us-* ~ *üs*-tuletised: *häälitsüs* 'silitus, silitamine', *kärmästüs* 'kärmus, usinus', *.käändüs* 'käänak', *.saldus* ~ *.saldüs* 'hoolimine, armastus', *tehrütüs* 'tervitus, teretus', *.vihklus* 'võitlus'; *eh-* ~ *e'* ~ *õh-* ~ *õ'*-tuletised: *kääneh* ~ *kääne* 'käänak', *päädeh* ~ *pääde'* '(vöö) ots', *vannõh* ~ *vannõ* 'vanne, töötus'; *k*-tuletised: *astak* ~ *astak* ~ *astuk* ~ *astõk* 'astumine, samm' *ettekæak* 'ettevaatus, ettenägelikkus', *rutak* 'rutt, kiirustamine'; *ng*-tuletised: *kistang* 'kustumine, lõpp, loojang', *kütäng* ~ *kütäng* 'kütmine, kütmissaeg', *sadang* 'kosk, veelanguskoht; kukkumine'; *na-* ~ *-nä*-tuletised: *.kärknä* 'kärgatus; kärkimine, tüli',

.*mütsknä* 'mütsumine', .*tiksnä* 'tiksumine, prõksumine', .*viuhkna* 'vihin, vehkimine'; **in**-tuletised: *errin* 'virin', *kõkin* ~ *kõkin* 'kõkutamine, vaikne naer', *tsikin* 'sidin, siutsumine' jms.

Tegijanimetused väljendavad tegevuse sooritajat või selle keskset osalist. Tegusõnade tüvest saab tegijat üldiselt moodustada **ja-** ~ **jä-** liitega, nagu *hoolõndaja* 'eestkostja', *kogohaja* 'koguja, ihnur', *nakahaja* ~ *nakahtaja* 'tülinorija', *tututaja* 'vaenukägu, toonekägu'. Lõpukao tõttu võib tegijanimi liide olla nimetavas käändes ka **-ij**, nt *näkij* 'tunnistaja, käemees', *minnij* ~ *minijä* 'minia, pojanaine', *soolatekij* ~ *soolategijä* 'maarst, nõid'. Lisaks on kasutusel mitmeid tegijat markeerivaid tuletusliiteid, nt **-läne** ~ **-lanõ**: *kiustlanõ* 'jonnakas, kiuslik inimene', *mürkläne* ~ *müütläne* 'sõnakehv, tuim inimene', *tigalanõ* 'tihane', *tigolanõ* 'põrguline, sunnik', *vahalanõ* ~ *mehiläne* 'mesilane'; **-line** ~ **-linõ**: *hähkiline* ~ *hähäline* 'pulmaline', *ilmalinõ* ~ *ilmulinõ* 'maine olevus; ringihulkuja', *istõlinõ* 'pruudiealine sugulane, ühisketrusest osavõtja', *nännäline* 'rinnalaps, imik', *tatilinõ* 'seeneline'; **-nik**: *hootnik* 'himuline, himustaja', *kuulnik* 'kooliõpilane', *käsinik* 'käemees, käendaja', *peräsnik* 'karjuse abiline, karja taga käija', *puutnik* 'poemees', *püsnik* 'püssimees, jahimees'; **-ik**: *kaasik* 'pulmalaulik', *liblik* ~ *librik* 'liblikas', *mõtsik* '(luteriusuline) eestlane', (*tuulõ*).*viskrik* 'tuulispask, tuulispea', *videlik* 'laisk inimene, laiskvorst'; **-nd** ~ **-nd'**: *kasvand* 'kasuvanem', *nulgaesänd* 'piirkonnavanem', *pagand* 'kuramus, kirumissõna', *sajaimänd* 'pulmalaulik'.

Mõne tegijaliitega tuletistel on halvustav varjund: **-sk**: *heresk* ~ *heřosk* 'edev inimene, kergats', *labask* ~ *lobask* ~ *ladrask* 'lobiseja, latatara', *räämäsk* 'kasimata inimene', *videsk* 'laiskvorst, vedeleja'; **-ts** ~ **-tš**: *kükäts* 'kükitaja', *nohkäts* 'nohik', *poluveerits* ~ *puluveeretš* 'segarahvusest inimene; pooleusuline', (*tikõ*).*velitš* 'vanakuri, põrguline', *äitš* 'kurat'; **-ar**: *joobar* 'joodik, sul', *piigar* 'viripill', *tuustar* 'sasipea, salkus inimene'; **-ur**: *joobur* 'joodik', *kiidsur* 'hinkuja', *kiiur* 'kapsa juurepõletik'.

Tulemus- ja objektinimetused tähistavad nähtusi ja objekte, mis on tekkinud tegevuste ja projektide tagajärjel. Selles rühmas on iseloomulikud näiteks **us-** ~ **üs-** tuletised: *luutus* 'pesamuna, alge', *mässätüs* 'vigur, temp', *präätüš* ~ *präätüš* 'ketrus, ketrustöö', *puhus* 'nõidus (soolale puhumise ja loitsu abil)'; **mes-** ~ **mõs-** ~ **mäs-** tuletised: *tsälkmes* ~ *tsälkmes* 'tärge', *tukmõs* 'peerulõmmu südamik; peeru põlemata ots', *pidermäs* 'rehepulk'; **m-** tuletised: *katim* ~ *kattim* 'kate, tekk', *latam* ~ *latõm* 'lade, laiali laotatud viljakiht', *puuvõisim* 'puuõli', *sulõm* ~ *sullõm* 'tõke ojas'; **rm(u)-** tule-

tised: *koerm* ~ *.koermu* 'konnakudu', *kudõrm* 'kudemispaik, konnakudu', *pisõrm* ~ *pissõrm* 'piisk, tulesäde'.

Vahendinimetused tähistavad asju, mille abil tegevusi sooritatakse. Neid moodustavad liited on nt **-its** ~ **-ets**: *kepets* '(peenike) kepp', *klehits* 'võrgukudumise nõel', *lääbits* 'ravipulk', *masilits* 'tõrvik'; **-nd**: *pirand* 'pirrukimp, peerutuli', *tõrand* 'tõrvas, tõrvane puutükk', *tsakand* 'ahjuhark'; **-kas**: *ledenkas* ~ *nedelkas* 'adratald', *kostkas* 'viisuluda, luu- või puunõelik', *piirikas* 'pügalapulk', ning eriti vene laensõnades **-ka**: *ledenka* ~ *ledenka* '(palgi)kelk', *peelka* 'puust kühvel', *.piilka* 'pügalapulk', *.foorka* ~ *torka* 'riiv', *.vaalka* 'kalasi; (taigna)rull'.

Koha- ja ajanimetused määratlevad sündmuse asjaolusid. Seto kohatuletiste liiteid on nt **-sto** ~ **-stö** ~ **-stu** ~ **-stü**: *kivestü* 'kivine koht', *lepistü* ~ *lepistö* 'leplik', *toomisto* ~ *toomistu* 'toomik, toomingasalu', *vitsistü* 'võsa, põõsastik'; **-stik**: *haavistik* 'haavik', *kannastik* ~ *kannustik* 'raiesmik', *kivestik* 'kivistik, kivine koht', *kõivastik* ~ *kõivistik* ~ *kõostik* 'kaasik', *paistik* ~ *paiustik* 'pajuvõsa', *räbestik* ~ *räestik* 'tihe võsa, padrik', *tammistik* 'tammik'.

Omaduse nimetused on enamasti tuletatud omadust väljendavates tüvisõnadest ning tähistavad omadusi ja nähtusi. Neid moodustatakse põhiliselt **us-** ~ **-üs**-tuletistega, nt *.jämtüs* 'jämedus', *.hüvvüs* 'varandus, küllus', *pattus* ~ *patjus* 'paksus, tihedus', *pittus* 'pikkus, kestus', *.vaibus* 'vahedus, teravus'. Omaette allrühm on siin **(h)hus-** ~ **(h)hüs**-tuletised: *halõhus* 'haledus, kaastunne', *lagõhus* 'lagedus', *magõhus* 'maius, magusus', *sagõhus* 'sagedus, tihkus'.

Seto keelele on iseloomulik rohke **hellitusliidete** kasutus, nagu see on nii ka balti ja slaavi naaberkeeltes. Kõige tavalisem on tuletusliite **-kene** ~ **-kõnõ** lisamine nimisõna omastava käände kujulisele tüvele: *.huukõnõ* 'mära, märakene', *roimõkõnõ* 'pisikene ese v olend, mutukas', *.sääntse-kene* 'selline väike', *tsipakõnõ* 'kanapoeg, tibu'. Selle kõrval on kasutusel ka **-kanõ** ~ **-käne**: *hahekanõ* 'aovalgus', *lõivokanõ* 'lõoke', *pikkäne* 'pikne', *poisokanõ* 'poisikene'. Hellitava tähendusega võivad olla ka **ne-** ~ **nõ**-liitelised sõnad: *imene* 'emake', *herräne* 'härake', *latsõnõ* 'lapseke, lapsik', *varsanõ* 'varsake, varsaealine', ja samuti tuletised liitega **-ko**: *pääsko* ~ *pääsko* 'pääsuke', *sisko* 'ööbik', *tsuko* 'musi'.

Rohkesti on ka **hoidjakeele** sõnu, kus enamasti peenendatud tüvekonsonandile liitub **-o** ~ **-õ** ~ **-u** ~ **-ü**: *hudõ* ~ *suõ* ~ *tsudõ* ~ *tsüdsõ* 'hunt', *kido* ~ *kilõ* 'kitseke', *kuđu* 'kanake', *pääsõ* 'pääsuke', *sõsõ* ~ *sõssõ* 'õeke',

tsillo 'tilluke', *tiido* 'kiisu, kass', *vello* 'vennas'. Ka **ik**-liitel võib olla hellitav tähendus: *kivik* 'kivike', *kuklik* 'kakuke', *kutsik* 'kutsikas', *maimik* 'kalamaim', *põdrik* 'noor põder', *utik* 'emane lambatall'.

Omadussõnatuletus

Seto keeles on omadussõnade tuletus tavatult rikkalik, olles sellisena silmapaistev kõigi maailma keelte hulgas. Omadussõnaliiteid annavad sageli edasi mitmesuguseid väiksemaidki tähendusvarjundeid. Tavaliisemad seto omadussõnaliited on järgmised:

-ne ~ -nõ: *.helkäne* 'hele, kirgas', *helläne* 'hell, tundlik', *nügäne* 'nüüdne, praegune', *valunõ* 'valge', *.õigunõ* 'õige, tõepärane'; *a*-mitmuse tüvega on nt *kinganõ* 'künklik', *rutanõ* 'rutuline', *tükäne* 'tükiline', selle liite abil tuletatakse omadussõnu ka uuematest laensõnadest: *.fooklanõ* 'klaasist, klaasine', *tsuudanõ* 'imelik', *tumananõ* 'udune, sombune', *veesäne* 'värske'; **-janõ ~ -jäne**: *.kiskjäne* 'kisklik, keerdu (puu)', *kulõjanõ* 'luitunud, pleekinud', *.ruudjanõ* 'roodjas', *.tümjäne* 'tumedavõitu'; **-manõ ~ -mäne**: *lähemäne* 'lähedane, lähedal elav', *.mäemäne* 'ülemine, pealmine', *sagamanõ* 'taoline, sugune', *.vaihmanõ* 'keskmise, vahemise', *.viirmäne* 'veermine, äärmise'; **-skanõ ~ skäne**: *inniskäne* 'ennistine, äsjane', *.rootskanõ* 'rootsuline, rootsudest'; **-kanõ ~ käne**: *korukanõ* 'kõrgune', *lühkukanõ ~ .lühkäne* 'lühikene', *peenikäne* 'peenike, kõhn', *serpikanõ ~ .serpkanõ* 'kandiline, tahuline'; **-likanõ**: *.hanklikanõ* 'konksuline, kidaline', *.harglikanõ* 'haraline', *.juflikanõ* 'tribuline', *.kiirdlikanõ* 'keerdu, keeruline', *.serblikanõ* 'tahuline', *.tähtlikanõ* 'tähneline', *.uuslikanõ* 'õõnsusi v uurdeid täis'; **-skine ~ -skinõ**: *hiidüskine ~ heidüskine* 'pelglik', *inneskine* 'äsjane, eelmine', *prantsuskinõ* 'prantslaslik, peen'; **-line ~ -linõ**: *halõline ~ hallõline* 'hale, kaastundlik', *iloline ~ ilolinõ* 'rõõmus, lauluhimuline', *kiroline ~ kirolinõ* 'mustiline, kirjatud', *tsibrolinõ* 'sakiline, kortsuline', *tühäline* 'tühipaljas, puruvaene'; **-na ~ -nä** – see liide on levinud laensõnadega: *moošna* 'hea, mõnus, tore', *.neesna* 'nõrk, õrn, hellik', *.praavna* 'tubli, korralik, ilus', *.tseesna ~ .seesna* 'aus, õiglane', *.veerna* 'õige, tõene';

-lik: *hillälik* 'aeglane, pikaldane', *kehnälik* 'kõhn, kõhetu', *kinälik* 'uhke', *kodolik* 'kodune, oma pere vaheline', selle liitega osutatakse ka omaduse piiratust: *.ahtalik* 'kitsavõitu', *harvalik* 'harva- v hõredavõitu', *.häälik* 'heapoolne, pai', *kalõlik* 'kalgivõitu', *.kergelik* 'kerglane'; **-ik**: *.allik* 'alandlik,

allaandlik', *kaarik* 'kaarjas, kõver', *meelik* 'meelepärane, meeldiv', *nährik* 'vintske, sitke', *rähmik* 'kirju, tähniline', ka *rähmik* 'tüse, tugev', *tsäbrik* 'kahar, lokkis'; **-ak** ~ **-äk**: *heidäk* 'kartlik, kergesti heituv', *helläk* 'hellitatus, hellik', *hilläk* ~ *hilläk* 'aeglane, tasane, saamatu';

-jas ~ **-jäs**: *.hahkjas* 'hallikas', *.kikjas* 'kõrgivõitu, uhkeldav', *.kuivjas* 'kõhn, kuivetunud', *.valsjas* 'valkjas, hele', *.verpjäs* 'punakas' – nagu näited osutavad, näidatakse ka selle liitega omaduse piiratud esinemist; **-(l)as** ~ **-(l)äs**: *eb-läs* 'eblakas, kergemeelne', *häbeläs* ~ *häbeläs* ~ *.häüläs* 'häbelik', *kohelas* ~ *puh-las* 'kohev, kobe', *voolas* 'kiirevooluline'; **-es** ~ **-õs**: *keeves* 'kärme, erk', *kikeš* 'kõrk, ülbe', *kirgõs* 'erk, kõdikartlik', *toorõs* 'toores';

-du ~ **-dü** ~ **-tu** ~ **-tü** – märgivad omaduse puudumist: *.häüdü* 'häbitu, häbematu', *imedü* ~ *imetü* 'inetu, imelik', *jäledü* 'inetu, hirmus', *perädü* 'tohtu, päratu', *ramõdu* ~ *ramõhtu* 'rammetu, roidunud', *ärädü* 'inetu, näotu'; **-u** ~ **-ü**: *jämü* ~ *jämmü* 'jämedune', *koru* ~ *korru* 'kõrgune', *laiu* 'laiune', *lühü* 'lühike, üürike', *piu* 'pikkune', *suuru* 'suurune', *vahnu* 'vanune'.

Ajaloolistele kesksõnatunnustele **-va** ~ **-vä** ja **-ja** ~ **-jä** vastavad samakujulised omadussõnaliited: **-va** ~ **-vä**: *kõdriva* ~ *kõdõrva* 'kaunarohke; kaunadega', *.käuva* 'käidav, sobilik, kõlbulik', *.vuulva* 'kiirevooluline'; see liide esineb ka laensõnalise tüvega omadussõnades, nagu *kudr-ava* 'kähär, lokkis', *.poorva* 'kangekaelne, vastaline'; **-ja** ~ **-jä**: *.helkjä* 'kiirgav, särav', *häbendelejä* 'häbelik', *nakahaja* ~ *nakahtaja* 'külgehakkav, nakkav', *segendäjä* ~ *segändäjä* 'vahelduv (ilmast)', *.sündüjä* 'paslik, sobiv'.

Määrsõnatuletus

Määrsõnad tähistavad sündmuse erinevaid asjaolusid ning vastavalt saab määrsõnu rühmitada ka viisi-, suhte-, seisundi- ja muudeks määrsõnadeks. Määrsõnadega väljendatakse ka nähtuse määra, lisades vastava liite keskvõrde tunnusega tüvele (nt *rutopahe* 'kiiremini'). Seto keeles on eriti palju viisimäärsõnade tuletustüüpe ja liiteid.

Viisimäärsõnade peamised seto tuletustüübid on järgmised:

uisi- ~ **üisi-**, **usi-** ~ **üsi-** tuletised: *.arvuisi* ~ *.arvusi* 'piisavalt, arukalt', *.ilmuisi* ~ *.ilmusi* 'avalikult, ilmsi', *.kumbuisi* 'kombel, viisil', *.mõistuisi* 'mõistlikult', *.parahusi* ~ *.parahuisi* ~ *.parruisi* ~ *.parrusi* 'parasjagu, parajal määral', *.väelüisi* ~ *.väelüisi* 'vägisi, vastu tahtmist';

ste- ~ **stõ-**tuletised: *.ainustõ* 'hädasti, pakiliselt', *.armustõ* 'armsasti; lahkest', *.lõivostõ* 'lõo kombel, rõõmsalt', *.padastõ* 'tihedasti, paksult', *.säädüste* 'õigesti, asjakohaselt', sel viisil on tuletatud sõnu ka uute laentüvedega: *kriimistõ* 'tigidalt, vihaselt', *kruutastõ* 'virgalt, tragilt', *poldastõ* ~ *poldastõ* 'pudinal, ebaselgelt'; **-uiste** ~ **-uistõ-**tuletised: *.parruistõ* ~ *.parrustõ* 'parajalt', *.vagahuistõ* 'vaikselt'; **keiste-** ~ **kõistõ-**tuletised: *.ahtakõistõ* 'kitsukeselt', *.hilläkeiste* 'aeglaselt, vaikselt, õrnalt', *.peerõnokõistõ* 'peenikeselt', **st-**tuletised: *.hindäst* 'omaette, iseenesest', *kõõäst* ~ *kõöst* 'ainult, kõigest', *.vaguvast* 'asjata', *.äinüist* 'hädasti, väga';

miisi-tuletised: *.aplamiisi* 'kiiresti, hoolimatult', *.kargamiisi* 'karates, hüpates', *.kumpmiisi* 'kompamisi', *.mõistmiisi* 'arukalt, mõistusega' – selles tüübis on sageli tuletusaluseks verbitüvi; vahelduvalt *miisi-*tuletistega esinevad **mistõ-** ~ **miistõ-**tuletised: *.aplamiistõ* 'kohe, kiiresti', *.kumpmistõ* 'kompamisi';

-he ~ **-hõ-**tuletised – kõige sagedasem viisiadverbide tüüp setos: *.alatohe* 'alandlikult', *.armahe* 'armsasti, lahkesti', *.hindähe* 'omaette, iseenesest', *.kabusahe* 'korralikult, ilusasti', *.säädsähe* ~ *.säätsähe* 'sobivasti, korralikult', *.taitsahe* 'arukalt, viisakalt', *.vuulvahe* 'kiiresti, kiirevooluliselt', ka enamik uute laentüvedega viisiadverbe kuulub sellesse tüüpi, nt *.hiitrahe* 'kavalalt', *.loohvkahe* 'ladusalt, osavalt', *.ploomnahe* 'tihedalt, kindlalt', *.roovnahe* 'võrdselt', *.teesnahe* ~ *.seesnahe* 'ausalt, kombekalt', *.veesselähe* ~ *.vessellähe* 'lõbusalt, rõõmsalt, lustiliselt'; *he-*liidet lisatakse ka rõhutamiseks *tse-* ~ *tsõ-*määrsõnadele, nii on tekkinud **tsehe-** ~ **tsõhe-**tuletised, nt *.asut-sõhe* 'räpaselt', *.häüsatsehe* 'ilaselt', *.höstehe* 'hästi', *.virgastõhe* 'ruttu, virgalt';

lt-tuletised: *.hämmelt* 'niiskelt, (pool)märjalt', *.keselt* 'keskpäraselt, keskmist viisi', *.meelikalt* 'meelitavalt; meeldivalt', *.oigõlt* 'leigelt, jahedana', *.padalt* 'paksult, tihedalt', *.rõõhalt* 'rõõsalt; toorelt', *.silmjält* 'otsejoones, linnulennult' – *lt-*viisimäärsõnad ei ole seto keeles siiski samavõrd levinud kui *he-* ja *ste-*liitega tuletised;

lla' ~ **llä'**-tuletised: *.kerkvellä* 'kohevil; elevil', *.kibinellä* ~ *.kibinõlla* 'värinal, värisedes', *.roohlalla* 'kohevil, kohevalt', *.tsirinellä* ~ *.tsirinällä* 'sirinal, solinal', *.uurikõlla* 'uurakil, urvakil'; **le-** ~ **-lõ-**tuletised: *.kissile* 'kissis, pilukil', *.pundsulõ* ~ *.puntsilõ* 'pungil', *.pussilõ* ~ *.põssilõ* 'mossis, tusalalt', *.tuurilõ* ~ *.upilõ* 'upakil'.

Keskvärdes alussõnaga on tavalisemad järgmised viisimäärsõnad: **bahe-** ~ **bähe-**tuletised: *.alabahe* 'kehvemalt', *.kinebähe* ~ *.kinäbähe* 'kenamini, ilusamini', *.rutubahe* ~ *.rutopahe* 'rutem, kiiremini', *.tasõbahe* ~

tasõbahõ 'aeglasemalt, pikaldasemalt'; **ppa-** ~ **-ppä**-tuletised: *hellätseppä* 'ettevaatlikumalt, hellelt', *.kallippa* ~ *.kalleppa* 'kallimalt', *kibõhõppa* 'kiiremini', *kilõhõppa* ~ *killõhõppa* 'kõrgemalt (hääle kohta)', *.taitsappa* 'mõistlikumalt, arukamalt', *veerüsäppä* 'ladusamalt'.

Kasutusel on ka mitmeid teisi intensiivsust osutavaid tuletisi, nt liide- tega **-bihe** ~ **-behe**: *rutubehe* ~ *rutubihe* ~ *rutobehe* 'rutem, kiiremini', *targõbihe* ~ *targõbehe* 'targemini, arukamalt', **-bast** ~ **-bäst**: *rutubast* 'rutem, kiiremini', **-bakõistõ** ~ **-bäkeiste**: *.taitsabakõistõ* 'mõistlikumalt, targemalt', **-busi**: *rutõbusi* 'rutem, kiiremini', **-bidi**: *targõbidi* 'targemini, arukamalt'.

Jaotuslikud määrsõnad tähistavad sündmuse asjaolude (aeg, koht, määr jms) regulaarset kordumist või jaotumist. Neid väljendavad seto keeles vastavalt **idi-** ~ **ide-** ~ **idõ**-tuletised: *.aigidõ* 'aegu, aegadel', *päävitsidi* ~ *päävitsidõ* 'päeviti, päevadel', *.üüside* ~ *.üüsidi* ~ *.üüsidõ* 'öösiti'; **keisi-**, **kese-**, **keske**-tuletised: *.ütsäkeisi* 'üheksakesi', *.kõikekese* ~ *.kõiki-kese* ~ *.kõikmikesi* 'mitmekesi, paljukesi', *kuvvõkeske* 'kuuekesi', *.ütsäkeske* 'üheksakesi'.

Suhtemäärsõnad väljendavad sündmuse ruumilisi või muid füüsilisi asjaolusid. Nende tähistamiseks on kasutusel samuti mitmeid erinevaid tuletusviise:

(t)sillä' ~ **(t)sellä'** ~ **(t)sõlla'**-tuletised: *kükisillä'* ~ *küküsellä'* 'kükakil', *putassõlla'* 'pudenemas', *rinnatsilla'* ~ *rinnatsõlla'* ~ *rinnotsõlla'* 'kõrvuti, reastikku, rinnutsi'; sellised tuletised väljendavad ka ajasuhteid: *järetsellä'* 'järgemööda, järjest', *äkitsellä'* 'äkki, äkitselt'; **lle(?)** ~ **lli(?)**-tuletised: *kühmätsille'* 'küürakil, küürus', *ripakõlli* 'rippu; ripakil';

lde ~ **ldõ**-tuletised: *kõtuldõ* 'kõhuli', *nulgõldõ* 'nurgeti', *piudaldõ* 'pikuti; rööbiti', *upildõ* 'upakil, upakile', *urvildõ* 'urvakil, urvakile', *vesilde* 'vett-pidi'; **miisi**-tuletised: *loogõtamiisi* 'kaares, kaarjalt', *nulgatamiisi* 'nurgeti', *.ristetämiisi* 'ristamisi', *.vaeldamiisi* 'vaheldumisi'; **sseh** ~ **ssõh** ~ **ssih**-tuletised: *essüsseh* 'eksiteel, eksituses', *kullusseh* ~ *kullussõh* ~ *kullussih* 'peidus; kuuldekaugusel, kättesaadaval', *käkiüssih* ~ *käküsseh* 'peidus'; **tsikku** ~ **tsikko**-tuletised: *kõrvitsikku* ~ *kõrvõtsikku* 'kõrvuti, järjestikku', *ristitsikku* ~ *ristetsikku* 'ristamisi, ristakuti', *vastatsikku* 'vastakuti, vastastikku'.

Seisundimäärsõnad kirjeldavad sündmust osaliste või objektide seisundi või omaduste kaudu. Siin on seto iseloomulikumad tuletustüübid: **kalla'** ~ **kellä'** ~ **kõlla'**-tuletised: *harokalla'* 'harali', *irvikellä'* 'praakil, pao-kil', *lüngükõlla'* 'längus, viltu', *putakõlla'* 'pudenemas, rase', *upikalla'* ~ *upikõlla'* 'upakil, kummargil'; **valla'** ~ **vellä'**-tuletised: *helõvalla'* 'liikvel,

minekuvalmis', *herivellä* 'poolärkvel', *ihovalla* 'ihulikult, kehalisel kujul', *kidsõvalla* 'poikvel'.

Seto keeles on iseloomulik moodustada mitmesuguseid määrasõnu ka ajalooliste käändelõppudega, mis on tihti püsinud määrsõnades vanemal kujul. Seto käändevormilistest määrsõnadest esitab ülevaate tabel 11.

Tabel 11. Seto käändevormidest kujunenud määrsõnu.

Kääne	Näited
Nimetav	<i>mõnikõrd</i> 'mõnikord', <i>perädü</i> 'tohtu', <i>pisu</i> 'pisut', <i>.õkva</i> 'kohe, otse'
Omastav	<i>kõrra</i> 'kord; natuke', <i>õdagu</i> ~ <i>õdago</i> 'õhtul', <i>ülekäe</i> 'ülekäte'
Osastav	<i>tuultpuult</i> 'sealtpoolt', <i>ummapääd</i> 'omapead', <i>üttemaid</i> 'otsemaid'
Sisseütlev	<i>.hillä</i> 'pikkamisi, vaikselt', <i>.lahki</i> 'lahku, laiali', <i>.õigõhe</i> 'õieti, õigesti'
Seesütlev	<i>pargihna</i> 'parves', <i>kirgih</i> 'kikkis', <i>kundõh</i> 'kannul', <i>käkih</i> 'peidus'
Seestütlev	<i>.keskest</i> 'keskelt, seast', <i>kõgõst</i> 'ainult, kõigest', <i>noorõst</i> 'noorena'
Alaleütlev	<i>.kotsilõ</i> 'juurde, kohale', <i>külele</i> 'kõrvale, suunda', <i>maisõlõ</i> 'maismaale'
Alalütlev	<i>.väelä</i> 'vägisi', <i>kissil</i> 'kissis, pilukil', <i>kostõl</i> 'võõrusel, külas'
Alaltütlev	<i>piudaldõ</i> 'pikuti', <i>kuhalt</i> 'kohemaid', <i>päältkaoit</i> 'pealiskaudselt'
Saav	<i>.andis</i> ~ <i>.andist</i> 'andeks', <i>purus</i> ~ <i>purust</i> 'puruks, katki', <i>ülest</i> 'üles'
Rajav	<i>kooni</i> 'kuni', <i>.kõõni</i> 'koguni, kõige', <i>meeni</i> 'kuni', <i>saani</i> 'saadik'
Olev	<i>edikuna</i> 'millalgi', <i>kuna</i> 'millal, kunas', <i>.tervehnä</i> 'tervena'
Kaasaütlev	<i>jalaga</i> 'jalgsi', <i>kõrraga</i> 'ühekorraga, äkki', <i>vooriga</i> 'kohe, korraga'
Ilmaütlev	<i>asalda</i> 'asjata', <i>.ilmotsalda</i> 'lõpmata, väga', <i>.kistumalda</i> 'tohutult'
Viisiütlev	<i>hulgõ</i> 'hulgakesi', <i>kuusi</i> 'kuuekesi', <i>palo</i> 'tükiviisi', <i>pargõ</i> 'salgana'

Tegusõnatuletus

Ka seto tegusõnade tuletamine on mitmekesine. Verbiliidete abil saab väljendada tegevuse seost selle tegija ja tegevuse objektiga ning laadi. Tüvele liite lisamine sageli ei muuda tegusõna põhitähendust, vaid täpsustab tegevuse toimumise viisi. Erinevate liidete abil rõhutatakse

tegevuse ainukordsust või kestvust, intensiivsust või enesekohasust, lõpetatust jm.

Ühekordset või **lühiajalist tegevust** väljendavad momentaanverbid, mis osutavad sageli lisaks tegevuse lõpetatust. Neid tuletatakse mitme erineva verbiliitega, nagu **-ah(h)a-** ~ **-äh(h)ä-**: *helähämä* 'korraaks helisema', *jahvahama* ~ *jamahama* 'ehmuma, võpatama', *lööhähämä* 'lahvatama, süttima', *tšaunahama* 'nokaga lööma, nokkima', *vavvahama* 'vingatama (looma kohta)'; **-ah(a)-** ~ **-ähtä-**: *hapahtama* 'korraaks napsama', *isahtama* 'himustama, isunema', *nilpsahtama* 'alla neelama, limpsama', *üsahtämä* 'kallistama, kaisutama'.

Seto verbituletusele on iseloomulikud mitmesugused **hut(a)-** ~ **hüt(a)-**liitelised tegusõnad, mis väljendavad intensiivset äkilist tegevust: *habahutma* 'krahmama, kiiresti haarama', *kaehutma* 'kaetama; korraaks vaatama', *kungahutma* 'äkki kallutama, kummutama', *osahutma* 'nikastama', *tsorahutma* 'äkki valama, sortsama', *tsärähütmä* 'sähvima, sähvatama'.

Rohkesti on seto keeles ka **ta-** (**da-**) ~ **tä-** (**dä-**)tuletisi, need võivad moodustada üsna erinevate tähendustega tegusõnu, näiteks **põhjuslik-kust** osutavad teisest verbitüvest tuletatud *.häättämä* 'hävitama, laostama', *kergettämä* 'kergitama, kohendama', *palotama* 'põletama, kõrvetama', *tõrgutama* 'raputama, põrutama'; **muutust** osutavad ka nimi- ja omadussõnadest tuletatud *.iättämä* 'jäätama', *kirutama* 'kirjama, kirjutama', *kõvõrdama* 'köverdama', *karitama* 'koitama'; muutust väljendavad samuti **sta-** ~ **stä-**tuletised, nagu *.häästämä* 'häbistama', *.vaastama* 'õigustama'; **vahendi** kaudu väljendavad tegevust *asatama* 'asjatama, mänguasjadega mängima', *kablutama* 'köietama, ketitama', *sangatama* 'sangadega varustama (nt ehteid)', *vaalatama* 'rullima (maad, tainast vms)', **hääli jäljendavad** nt *kaagatama* ~ *kakatama* 'kaagutama', *nohkatama* 'nohistama', *.nõõtama* 'nõõtama', *uiatama* 'oigama, oitama'.

Häälte imiteerimisel kasutatakse samuti *ah(h)a-* ~ *äh(h)ä-* ja *ahta-* ~ *ähtä-*tuletisi (vt eespool) ning ka **ise-** ~ **isa-** ~ **isõ** ~ **isä-**tuletisi, nagu *habisama* ~ *habisõma* 'kahisema, kohisema', *herisemä* 'kõlama (pillist), virisema', *hunisõma* 'sumisema, undama', *husisõma* 'suisisema', *kädsisemä* 'ägisema, kädistama', *pärisemä* 'plärisemä', *tõrisõma* 'müristama', *tümisemä* 'kumisema, vastu kajama'.

Korduvat tegevust ja selle **pikaajalist kestust** väljendavad frekventatiivverbid, mis osutavad tihti ka tegevuse lõpetamatust. Selliste

tegušõnade moodustamine on seto keelele väga omane, selleks saab lisada liite *-(e)le* ~ *-(õ)lõ* ka teistele verbiliidetele. Seto keeles on mitu korduvat tegevust osutavat tuletustüüpi, nt *(e)le*- ~ *(õ)lõ*-tuletised: *hellütelemä* 'hellitama, hellitlema', *hibõlõma* ~ *.hiibõlõma* ~ *.hibõlõma* 'lehvima', *häälitselemä* 'silitama (korduvalt)', *tülüstelemä* 'tõrelema, tülitsema', *õngõrdõlõma* 'vingerdama, vähkrema'; *sk(e)le*- ~ *sk(õ)lõ*-tuletised: *.hiiskõlõma* ~ *.hiisklõma* 'sõnelema, tülitsema', *.hüäskelemä* 'meelitama, lipitsema', *.kaeskõlõma* 'ringi vahtima', *laulaskõlõma* 'laulu lööma, laulma', *pilvisklemä* ~ *pilviskelemä* 'pilvitama', *viidäskelemä* 'aega viitma'; *tse*- ~ *tsä*- ~ *tsõ*- ~ *tse*-tuletised: *armitsõma* 'hoidma, hoolima', *hamatsõma* 'mõistma, märkama', *helmitsämä* 'helmeid lükkima', *.häitsemä* 'õitsema', *peritsemä* 'pärima', *võhlitsama* 'kadestama, kadetsema' – see tuletiste rühm osutab ka üldisemalt tegevuses olekut ehk seisundit; *skits*-tuletised: *meeliskitsmä* 'meelisklema, ihaldama', *võõriskitsma* 'võõrastama', *pilviskitsmä* 'pilvitama'.

Enesekohaste tegušõnade ehk refleksiivverbide moodustus on seto keeles samuti sage, kasutusel on mitu moodustustüüpi: *u*- ~ *ü*-tuletised: *.anduma* 'sunnitud olema', *.hänästümä* 'pehkima, hapraks muutuma', *.jouduma* 'edenema, laabuma', *.mõskuma* 'pestud, puhtaks saama', *.piisümä* 'soojenema', *.vaelduma* 'vahetuma, üksteise asemele asetuma', *.veerüümä* 'veerema, loojuma'; *hu*- ~ *hü*-tuletised: *imahuma* 'imenduma', *.jahvahuma* 'ehmuma, võpatama', *kängehüümä* 'kängu jääma, kõngema', *valõhuma* 'kahvatuma', *.vinnähüümä* 'venima'; *htu*- ~ *htü*-tuletised: *imahtuma* ~ *imähtümä* 'imenduma, imalduma', *.jaahtuma* 'jahtuma', *kardsõhtuma* 'jäätuma', *kukahtuma* 'ümber minema, kukkuma', *.sinehtümä* 'siniseks muutuma', *.õnnahtuma* 'õnnestuma, sattuma'; *bu*- ~ *bü*-tuletised: *.hüübüümä* 'hanguma, hüübima', *.juubuma* 'joobuma, purju jääma', *.lüübüümä* 'liibuma, kokku v ligi minema', *.süübüümä* 'söömisväärseks muutuma'.

Lisaks enesekohasusele väljendavad eeltoodud verbituletised tihti **muutust**, nagu ka *ne*- ~ *nõ*-tuletised: *.alnõma* 'algama', *helenemä* ~ *heränemä* 'ärkama', *kihenemä* ~ *kihonõma* 'sugenema, edenema, tärkama', *.lägünemä* ~ *.nägünemä* 'süttima', *nabunõma* 'nakkama, nakatuma', *tegünemä* 'tek-kima', *.törknõma* 'tõrkuma', *.ülenemä* 'kerkima, ülenema'.

Liitsõnad

Seto keeles saab moodustada nii liitnimisõnu, liitomadussõnu, liitmäärõnu kui ka liitverbe.

Liitnimisõnade moodustamisel on tavaliselt põhiosa ees olev nimi-sõnaline laiendosa omastavas käändes, näiteks *hinge.kaalja* 'ihnusko'i', *kikkahain* 'nurmenukk', *kitsõtuum* 'paakspuu', *kunnakabi* 'varsakabi', *naadikõtt* 'näljarott', *taivatätä* 'taevaisa', *tulõvagõl* 'jaaniuss'. Üksikjuhtudel võib ka omadussõnaline täiendosa olla omastavas käändes, nt *hellänimi* 'hellitus- või meelitusnimi', kuid tihti on liitnimisõnade omadussõnaline täiendosa nimetavas käändes, nt *hõõrikhain* 'huulhein', *ihnõhkaal* 'ihnusko'i', *kõrgõluu* 'kõhr, krõmpsluu', *pikkelläi* 'uss, madu' jms. Ka omadust näitav nimisõnaline eesosis võib olla nimetavas algvormis, nt *jõuhhain* 'jõhvhein, soohein', *kulakkinna* 'labakinnas', *mesimari* 'rosin', *tõrvhius* 'tõrvakarva, tume juus'. Eripäraste seto sõnade hulgas on ka kolmest osisest koosneva liitsõnu, nagu *hobõsõhapuhain* 'kärnoblikas', *käõhapuhain* 'jänesekapsas', *ilmakõttalonõ* 'vallaslaps', *rüäolõkunn* 'kärnkonn', *tulõpatutäht* 'tulekahjumärk (suur sünnimärk)'.

Seto liitnimisõnades võib käänduda ka liitsõna esimene osa: *tä elli noorõhpõlvõh Verskah* 'ta elas noorpõlves Värskas'.

Liitomadussõnade esiosis on tavaliselt nimetavas käändes, nt *tuhkvana* ~ *tuhkavana* 'igivana, muldvana', *vesihämm* 'läbimärg', *ullviihas* 'äkiline, äkkvihane', kuid levinud on ka omastavalise esiosisega moodustus, nagu *poolõ.iäline* 'keskealine', *poolõniidine* 'poolvillane'. Sarnase struktuuriga on ka näiteks *kõgõsagamanõ* ~ *kõkõsagamanõ* ~ *kõõsagamanõ* 'igasugune, kõiksugune'.

Seto liitomadussõnade moodustamisel ilmneb palju **algriimilist kordust**, mille eesmärgiks on omaduse intensiivsuse osutamine, nt *pahipalas* 'täiesti paljas, täiesti tühi', *tehiterveh* 'täiesti terve', *tsibitsillõkõnõ* 'tibatillukene', *valuvalgõ* 'väga valge, helevalge'. Algriimi rakendatakse täistähendusliku esiosise valikul, nii *kidsikülm* ~ *kidsokülm* 'käre külm', *linalikõ* 'lääbimärg', nimisõnalise tähenduse saab *härähämmär* 'hämari, videvik'. Sisuline motivatsioon lisandub liitomadussõnas *vanaverrev* 'tumepunane'.

Mõnes **liitasesõnas** rõhutab algriimiline esiosis sõna eitava sisu, nt *kehi.kiäki* ~ *kihi.kiäki* 'mitte keegi', *mihi.miäki* 'mitte miski'.

Liitmäärsõnadest moodustavad esimese rühma need, mille põhisõna on määrsõna, nagu *harvsagõhe* 'mitte sageli, harva', *iikhäsilde* ~ *iiskäsilde* 'vastupäeva', *katsi.vaehistõ* ~ *katsi.vaehti* 'kahe vahel', *käe.kumþmistõ* ~ *käsikaalt* 'käsikaudu', algriimilise esiosisega *kahikatõkese* ~ *kahikatõkeske* 'kahekesi', *pahiparhilla* 'päris kohe, otsekohe'. Kolmest osisest koosneb *pääleüle-eelä* 'üleüleeile'.

Käändsõnafraas on olnud aluseks liitmäärsõnadel *käekõvõrah* 'käevangus', *käekõvõrahe* 'käevangu', *päivpõrõhõh* 'päikesepaistel', *päivpõrõhõhe* 'päikesepaistele', *pääpõhlussõh* 'kammitsas', *pääpõhlussõhe* 'kammitsasse', ka tähendust intensiivista eesiosisega sõnades *kado.veiga* ~ *kado.väega* 'üliväga' ja algriimilises *pirapinna* ~ *purupinna* 'puruks, pilbasteks'.

Järelosisega **-haava** ~ **-havva** ~ **-hava** moodustatakse määrsõnu, nagu *mustõhaava* ~ *mustõhavva* ~ *mustõhava* 'muiste, ammusel ajal', *muuhaava* ~ *muuhava* 'väga ammu, muiste', *vanahaava* ~ *vanahavva* 'vanasti'.

Järelosisega **-poodi** on moodustatud nt seto määrsõnad *hüvvipoodi* 'parempidi', *karvopoodi* 'pahupidi, karvane pool väljas', *katsipoodi* 'kaksipidi, kahele poole, kahel pool', *kuusipoodi* 'kuut moodi, kuuale poole, kuuel pool', *nelõpoodi* 'nelja moodi, neljale poole, neljal pool', vrd ka **-pooli**, nt *karvupooli* 'pahupidi', *kõigipooli* 'kõikjal, kõikjale, kõikjalt', *nelõpooli* 'neljalt poolt, neljast küljest', *pahepooli* 'pahempidi'.

Järelosisega **-päidi** ~ **-päide** ~ **-päädi** on moodustatud liitmäärsõnu, nagu *persüpäadi* 'tagurpidi, vastupidi', *sällüpäidi* ~ *sällüpäide* 'selili, seliti', *tõisipäidi* 'teisiti, teistpidi', *ütsipäadi* 'üksipidi'.

Järelosisega **-.vaihtõ** ~ **-.vaehtõ** on moodustatud sõnad *mõnõ.vaihtõ* 'mõnikord', *tuu.vaihtõ* ~ *tuu.vaehtõ* 'tol ajal, samal ajal', *üte.vaihtõ* 'ükskord (minevikus, üksvahe)', *katsi.vaihtõ* 'kahe vahel' jt.

Järelosisega **-voori** moodustatakse nt määrsõnad *mõnõvoori* 'mõnikord', *soovoori* 'seekord', *tuuvoori* 'tookord', *ütevoori* ~ *ütsvoori* 'ükskord, kunagi', *kuavoori* 'siis kui, juhul kui'.

Liit-asemäärsõnade moodustus on väga mitmekesine, vrd nt *samatah* ~ *samantah* ~ *samatah* 'siinsamas', *sääl.saandõh* ~ *säälsamadah* ~ *säälsamah* 'sealsamas'.

Sarnaselt teiste läänemeresoome keeltega kasutatakse setos ka rohkesti **kordussõnu**, milles kordub minimaalse häälikulise teisendusega samatähenduslik, enamasti deskriptiivne sõna, nt *hupõr-kupõr* 'uperkuuti, upakil', *vingõr-vangõr* 'vinka-vonka, vingerdades', *vinku-vanku* 'sinka-vinka, siksakiliselt'.

Liittegusõnade kasutus on seto keeles harv, siiski mõnel juhul on ka laentüvega verbidel vastav prosoodiline struktuur, nt *halõpalitama* 'lobisema, lora ajama', *koronitsitama* 'paastu rikkuma', *krõstoslaavitama* 'jõulu-ööl majast majja käies lauldes Kristuse sündi kuulutama', *perehvaaditama* ~ *perehvaatitama* 'pruukosti võtma'.

Seto sõnavara päritolu

Seto sõnavaras ilmnevad tähtsamad oma- ja laensõnade kihistused, mis esinevad ka eesti keeles ja teistes läänemeresoome keeltes. Lisaks sellele on setos uuemaid omapäraseid sõnavararühmi, mis kajastavad seto keele omanäolist arengut. Ühelt poolt iseloomustab seto sõnavara suur balti ja slaavi naaberkeeltest laenatud sõnade hulk, teiselt poolt on setos aga silmapaistvalt palju unikaalset sõnavara, mida tuleb käsitleda eraldi rühmana.

Omasõnavara

Seto keeles on esindatud kõik need omasõnavara vanimad rühmad, mis teisteski lähisugulaskeeltes. Lisaks vanematele päritolurühmadele eristuvad seto sõnavaras veel eesti sõnad (vasted ka põhjaeesti murretes), lõunaeesti sõnad (vasted ka Mulgi ja/või Tartu alal), võro-seto sõnad (vasted ka võro murrakutes) ja seto sõnad (kasutusel ainult seto keeles). Järgnevalt on kõigi nende rühmade kohta toodud näiteid tegelike seto sõnade hulgast (need peaaegu alati erinevad ajaloolistest algkujudest).

Uurali ja soome-ugri sõnade hulka, millel on vasted kaugeimates sugulaskeeltes, kuuluvad mitmed asesõnad, nagu *kiä* 'kes', *koh* 'kus', *miä* 'mis', *tuu* 'too', sugulussõnu, nt *esä* 'isa', *imä* 'ema', *minnij* 'minia', *poig* 'poeg', *vää* 'väimees', puude ja lindude nimetusi, nagu *kõiv* 'kask', *pihl* 'pihlikas', *tuum* 'toomingas', *kurǵ* '(soo)kurg', *pääšo* 'pääsuke', *püvi* 'püü', tegusõnu, nt *elämä* 'elama', *.kuulma* 'surema', *.kaibma* 'kaevama', *.oiduma* 'ujuma'.

Soome-permi sõnadel on vasteid komi ja udmurdi keeles. Nende sõnade hulgas on juba ka elatusaladega seotud sõnu, nagu *kudama* 'kuduma', *.pihte* 'pihid', *tahv* 'tahk, luits', *riih* 'rehi'. **Soome-mari** sõnad, millel on vasted mari keeltes, on näiteks töötegemisviise näitavad *huhmõr* ~ *humhõr* 'uhmer', *higoma* 'ihuma', *.jahvama* ~ *.jahvama* 'jahvatama' jms.

Soome-mordva sõnarühm, mis näitab seto keele ühisosa ersa ja mokša keelega, on suur ja mitmekesine, siia kuuluvad sõnad, nagu *hüä* 'hea', *kalmõh* 'kalm, käabas', *olǵ ~ olõ* 'õlg, õled', *piso ~ pisõ* 'piisk, tilk', *pähn* 'pärn', *tšura* 'noormees', *tsäük* 'kobar, salk', *küsümä ~ küüsümä* 'küsimä', *palama* 'põlema' jm.

Soome-saami keelerühm on samuti üsna suur, hõlmates erilaadseid sõnu, nt *hõpõ* 'hõbe', *nõna* 'nina', *rutanõ ~ rutukanõ* 'rutuline, nobe', *sikõ ~ sikõh* 'ihne', *luulõtama* 'valetama, luiskama', *põdõma* 'põdema', *salvama* 'hammustama' jm.

Läänemeresoome sõnad moodustavad tähtsa osa seto sõnavarast. Kui eelmistesse rühmadesse kuulus enamasti sadakond tüvisõna, siis selles rühmas on neid juba rohkem kui tuhat. Need sõnad kirjeldavad nii loodust kui ka inimkultuuri erinevaid tahke: *kanarv ~ kanarik* 'kanarbik', *kimalanõ ~ kiimlanõ* 'kimalane, maamesilane', *kogõr* 'koger', *õdak ~ õtag* 'õhtu', *liin* 'linn', *harrñ* 'hall, hallikirju', *rõivas* 'riie', *külbmä ~ külvmä* 'kylvama', *ilo* 'ilu, lõbu', *naardma* 'naerma', *päädüümä* 'ilmuma, sattuma', *tehnämä ~ tennämä* 'tänama' jm.

Lõuna-läänemeresoome sõnad, mis on tuntud ka põhjaeesti, liivi ja/või vadjä keeles, on näiteks *kikas* 'kukk', *partś* 'part', *vaib* 'terav', *hõel* 'õel', *kasima* 'puhastama, koristama', *rõkkama* 'hõikama, kajama'.

Eesti sõnarühm, kuhu kuuluvad sõnad, mis esinevad nii põhja- kui ka lõunaeesti keeles, kuid mis ei ole levinud teistes sugulaskeeltes, on arvukuselt võrreldav läänemeresoome rühmaga – sellesse kuulub tuhatkond sõna, näiteks *.aitēh* 'aitäh', *.helde* 'helde, kaastundlik', *kiho ~ kiholane* 'kihulane', *lubi, mõro* 'mõru, kibe', *.nuurñma* 'noomima; moondama', *ronima ~ runima* 'ronima' jms.

Lõunaeesti sõnavara, mis ei ole levinud põhjaeesti murretes, on samuti arvukas. Soome keeleteadlane Eino Koponen on toonud esile, et eesti murdesõnavarast on ligi 20 000 sõna talletatud vaid lõunaeestist ja neist umbes 700 on laiema lõunaeesti levikuga. Sellised sõnad on näiteks *kabõl* 'nõör, köis', *kadsa* 'pundar, kera; kirvetera nurk', *kont' ~ kunt'* 'küngas, kühm', *muu* 'koristatud põld', *ninñ* 'lill', *pälk* '(põua)välg', *räüss* 'rahe', *tätär* 'tuust, (juukse)salk', *habima* 'haarama', *kädsätämä ~ katsatama* 'kädistama', *lägünemä* 'süttima', *.tsurkma* 'torkima, rikkuma', *.võrkma* 'ravima, elustama'.

Võro-seto sõnad, mis on kasutusel nii Võromaal kui ka Setomaal, on seto keele suuremaid sõnavararühmi, eriti suur on siin ühisosa idavõro

murrakutega. Eesti murdesõnade kvantitatiivne uurimine on näidanud, et setole on lähedasim Vastseliina murraku sõnavara. Suur osa nendest sõnadest on esitatud ka võro-eesti sõnaraamatus (Iva 2002), nt *kusk* 'kiisk', *küing* 'juurestik', *linohk* ~ *linnuhk* 'lillakas (taim)', *leitsik* ~ *lütsik* 'klimp', *nirk* 'närb, isutu', *tiass* ~ *tiganõ* 'kõrvik (taim)', *tinnõ* 'tume, tuhm', *tirss* 'ving', *tsori* 'väike oja, renn, lohk', *vereh* 'virre', *horgutama* 'koheville ajama', *.tsiukma* ~ *.tsiukama* 'pripsima', *tõhutama* 'ergutama, õhutama', *.täsmä* 'kitkuma, kiskuma', *võõgutama* 'õõtsutama, kiigutama' jms.

Laensõnad

Seto sõnavaras esile tulevad laensõnad kajastavad eri aegade kontakte kunagiste indoeuroopa naaberkeeltega. Vanimad on varajasest **indoeuroopa** algkeelest uurali või soome-ugri algkeelde laenatud sõnad, nagu *jüvä* ~ *üvä* 'iva, tera', *sõlg* 'sõlg', *puhas* 'puhas, tühi', *.müümä* 'müüma', *.ostma*, *vidämä* 'vedama'. Iidsest **indoiraani** ehk idapoolse indoeuroopa algkeelest on pärit sõnad, nagu *põrss* 'põrsas', *vars* 'varss', *vasik* 'vasikas', *vassar* 'haamer, vasar', *.masma* 'maksma'.

Läänemeresoome keelte kujunemisel oli tähtis umbes kolm tuhat aastat tagasi alanud kontakt **balti** algkeelega, millest on hiljem kujunenud läti ja leedu keel. Sellest on laenatud *hõim* 'suguvõsa', *herneh* 'hernes', *hoo-nõh* 'hoone, ehitis', *kõrd* 'kord', *sõsar* 'õde', *.lausma* 'lausuma', *hain* 'hein', *rais* 'reis', *sain* 'sein', *saibas* 'teivas'. Viimastes sõnades vastab diftong *-ai* vanale balti sõnakujule; ainult lõunaeeesti murretes on tuntud balti laensõnad, nagu *eherüs* ~ *iherüs* 'jõeforell' ja *pahr* 'kult', mis võivad osutada lõunaeeesti hõimukeele eraldumise varajasele algusele.

Pisut hiljem kui balti laenud hakkasid läänemeresoome algkeelde tulema **eelgermaani** ja **germaani** laensõnad. Selliste sõnade hulka kuuluvad *adõr* 'ader', *kana*, *lammas*, *hamõh* 'särk', *nõgõl* 'nõel', *kaup*, *raha*, *suur*, *.lõüdmä* 'leidma', *.saldma* 'sallima, armastama' jm, ning ka eelkõige lõunaeestis levinud sõnad, nagu *hörn* 'jõeforell', *kabo* 'neiu, tütarlaps', *ruga* 'saad' ja *.võrksa* 'agar, kärmas'. Germaani algkeele lahknemise järel tekkinud iidsest **skandinaavia** ehk vanapõhja keelest on esimesel aastatuhandel laenatud ka hulk sõnu, kuid see sõnarühm on setos siiski üsna väike, nt *künnel* ~ *küünel* 'küünal', *tannom* 'külatänav', *vari* 'vari, varjualune'.

Uuematest germaanid laenudest leidub seto keeles ka **alamsaksa** ja **saksa** laensõnu. Need on võinud Setomaale jõuda ka eesti kirjakeele ja naabermurrete vahendusel. Alamsaksa päritolu on näiteks *aamõt' ~ amõt' 'amet', arst' '(küla)arst', .arstja 'posija', kapp' ~ kaap' 'kapp', kuul' 'kool', müüü', püss, tuul' 'iste, tool', ülemsaksa ehk saksa laenud on .kantsli 'kant-sel', .klambri ~ .klamri 'klamber', .kuhvre ~ .kohvri 'kohver', nummõr ~ nuumõr 'number' jms. **Baltisaksa** laenud on *kemmerg' 'peldik', retel' 'redel', tsirel' ~ tsirul' 'sirel' jm.* Seto keelde on jõudnud ka mõned **rootsi** ja **eesti-rootsi** laenud, nt *kann, kepp', piip, räim, .tasku ~ .tasko, tunt' 'tont', .hälvämä ~ .hålbämä 'halvama'.**

Idaslaavi ja **vanavene** laenud on vanim osa seto laensõnadest, mis pärinevad slaavi keeltest. Sellesse rühma kuuluvad nt *liud' '(savi)kauss', luits ~ luidsas 'lusikas', saabas, sõir' 'sõir, juust', vigõl' 'hark', väreht' ~ värä' 'värav(ad)', pajatama, võhl' 'halb inimene, nõid; rott'.*

Vene laenud on arvukaim eripäraste seto laensõnade rühm. Neid laene on tulnud sajandite jooksul vene keelde paljudel erinevatel elualadel. Suur osa õigeusu kombestiku sõnadest on laenatud vene (või kirikuslaavi) keelest. Rohkesti on vene laensõnu ka ühiskonna, sõjanduse, kalanduse, kodumajanduse (toidud, kehakatted), ehituse jm mõistealadelt. Setomaal on tuntud laensõnad näiteks *huudõr ~ huutõr' 'üksiktal', kastõr' 'elu-paik, kodu', mastõr ~ maastõr' 'klooster', paaba' 'eit', teeda' 'taat', kulana ~ kulanje' 'külapidu, tantsuõhtu', takan' 'klaas, tops', .tõõkva ~ .tõkva' 'kõrvits', tsuuda' 'ime', tsuudanõ' 'imelik', tsuudatõlõma' 'imeks panema, veiderdama', potatama ~ põtataama' 'proovima'; ka inimest iseloomustavad vene laensõnad, nagu .hiitra' 'kaval, salakaval', laaba' 'jõuetu', laapa' 'lohakas', .seesna ~ .tseesna' 'õiglane, aus', veessel' ~ vessel' 'lõbus, jutukas' jms.*

Lisaks kogu Setomaal tuntud vene laensõnadele on pruugitud mitmeid vene laensõnu eelkõige **idasetos**, nagu *ha'rok' 'tuhkur', .hoo'ka' 'hakkaja, himuline', hudo' 'halb, vilets', jaat' 'mürk', jooss' 'siil', ka'nok' 'uisk', klopnits' ~ kloptsik' 'poisijõmpsikas', koomot' 'tuba, ruum', laama' 'must, räpane', lübeska ~ lübesna' 'armuke, liignaine', poo'ra' 'kangekaelne, vaidleja', prätäk' 'pahandus', räbinäs' 'pihlakas', tsäädsä' 'lell, onu', veesä ~ veesäne' 'värske', loovitama' 'püüdma', lossitama' 'järele jätma', .plaahama' 'lobisema', plaavataama' 'ujuma', .raanama' 'haavama, vigastama', tolgutama' 'seletama, selgitama' jpm. Eeltoodud näited kinnitavad, et enamasti on vene laensõnad nii häälikuliselt kui ka grammatiliselt kohandatud loomulikuks osaks seto keelest.*

Lõunanaabrite lätlastega on setod pikka aega suhelnud ja nii on **läti** keelest jõudnud seto keelde ka mõned laensõnad. Läti algupäraga sõnad on *kanep* ~ *kanõp* 'kanep (taim)', *kauss*, *kuut* 'putka, kuut', *pallaj* 'palakas, voodilina', *sõkõl* 'sõkal', *tuust* 'tuust, kahl', *tuuts* 'pussnuga', *vanik* 'pärg', *viis* 'viisk' jm.

Seto eripärane sõnavara

Seto keeles on mitu tuhat sõna, mis on kirja pandud üksnes seto murakutest. Nende hulgas on palju omapärase häälikulise kuju ja tuletusviisiga sõnu ning liitsõnu (vt sõnamoodustuse osast); samuti on Setomaalt talletatud arvukalt vene laensõnu, mis pole tuntud mujal eesti keelealal.

Setomaalt talletatud sõnavara hulgas on ka mitmeid **omapärase tüvega** sõnu, nagu *kedso* ~ *ketso* 'kedervars; vokk', *kendso* 'jõud, ramm', *lodi* ~ *lori* 'võldas (kala)', *mõõl* '(jõe)koole', *padi* 'paks, tihe', *pain* '(taime)värv', *pukk* 'käba', *turask* 'pussnuga', *tähmikas* 'tähelepanelik', *virrui* 'pelglik (loomast), kehv', *õhi* 'hool; taig', *ülä* 'abielumees'; verbid *.haagama* 'laimama, noomima', *hamatsõma* 'mõistma, märkama', *.indsüma* 'immitsema; aeglaselt nähtavale tulema', *kihinemä* ~ *kihonõma* 'sugenema, tärkama', *.läühüümä* 'riknema', *.runğma* 'ronima', *rõbahama* ~ *rõppama* ~ *räbähtämä* '(äkki) märkama', *.sohtma* 'soovitama', *sorõndama* 'harvendama', *.säütmä* 'muljuma, hakkima', *tähmütämä* 'selgitama, täpsustama', *uhatama* ~ *uhatõlõma* 'hoolitsema', *.väärldemä* ~ *.väärlemä* 'maadlema' jm.

Erakordselt rikkalik on omapäraste **deskriptiivsete** ja **onomatopoeetiliste** sõnade kasutus, nt *hõkõrus* 'lõkerdus, naerupahvak', *hüü* 'vuih, võeh', *käuhk* 'hoop', *nähr* 'ihne', *pränts* 'prantsatus, obadus', *torrõ* 'madal (hääl)', *tsikin* 'sidin', *tsindsokõnõ* 'tillukene', *tsüüdsähüs* 'iitsatus'; verbid *hibisemä* ~ *hibõlõma*, ~ *.hiibõlõma* ~ *.hilbõlõma* 'lehvima, heljuma', *hurmahtama* ~ *hurmahutma* ~ *hürähütämä* ~ *hürähtämä* '(äkki) müristama; urahtama', *hõrutama* ~ *.tsirtmä* ~ *tsiugahama* ~ *tsiugahutma* 'piserdama, pritsima', *põrahutma* ~ *tõrahutma* '(äkki) põrutama, raksatama', *tsimah-tama* ~ *tsimisemä* ~ *tsimitsama* ~ *.tsimmama* ~ *tsirahama* ~ *tsiraskõlõma* 'nõrisema, nirisema' jms.

Suur häälikuline varieerumine tuleb esile **linnu-** ja **loomanimetustes**. Näiteks linavästriku kohta on Setomaalt kirja pandud nimetusi *.hällläne* ~ *.hälläskene* ~ *tsibi.hällläne* ~ *tsibi.hämläne* ~ *tsibi.händläne* ~ *tsibi.härb-läne* ~ *tsibe.hämläne* jt. Mitmelaadne häälikuline varieerumine ilmneb samuti inimest iseloomustavas sõnavaras, nt *hino* ~ *huño* ~ *suño* 'rumal, lollike', *loodõ* ~ *londõ* ~ *holdo* ~ *lundõpää* ~ *tando* ~ *tambo* ~ *tuhño* 'saamatu, kohmakas'. Ka targa inimese kohta on kasutatud mitmeid sõnu:

.taiksa ~ .taipsa ~ .taitsa ~ .märksa ~ taiulinõ ~ tolgulinõ ~ torolinõ 'arukas, mõistlik'. Eriti rohkelt on sünonüüme kasutatud kuradi nimetamisel: *pagand'* ~ .perkläne ~ .põrglanõ ~ pokan ~ tigolanõ ~ tikõlanõ ~ tikõvelets' ~ velets' ~ tikõvits ~ vanahalv ~ vanatikõ ~ vanatunt' ~ vanatühi ~ vanavaim ~ äio ~ äiolanõ ~ äits' jm.

Seto sõnavara eripära sage põhjus on ka põhisõnavara puhul **häälikulised eriarengud**, nõnda ilmneb näiteks sekundaarne *h* sõnades .rihtsä 'ristiisa', rõõhk 'rõõsk', rõõhalt 'rõõsalt', .tehrüis 'tervis', tehrütüs 'tervitus'. Hellitusvormide lõpus on võinud *ä*, *a* muutuda *e*-ks ja *i*-ks, nt *ime* ~ *imene* 'emake' (vrd *imä*), *ese* 'isake' (vrd *esä*), *tsidsi* 'õeke' (vrd *tsidša*, *tsidsä*). Samas on levinud setos hellitusliidete -o ~ -õ ~ -u ~ -ü kasutus, seda ka lastega räägitud hoidjakeeles: *käpo* 'käsi', *manño* 'mari', *hällö* ~ *hällü* 'härg', *kuðu* 'kana', *piiku* 'pirukas' jms.

Seto **hoidjakeel** on üldse olnud rikkalik, omapäraseid hoidjasõnu on talletatud kümneid, nagu *haap* ~ *haapt'* ~ *happ'* 'pai', *heboma* 'tuduma', *heppo* 'tuttu', *hudi* ~ *huðo* ~ *sušo* ~ *tsudšo* 'hunt', *iè* 'pai, hea', *kiks* 'hammas, kiku', *kilõ* 'kits', *kukk* 'sai; hernes v uba', *kukumamm* 'jumalaarm, armulaud', *kukupäiv* 'pühapäev (väljaspool paastu)', *mandsi* 'maasikas, mari', *miho* 'mesilane', *müü* 'lehm', *papo* 'pagan (lastehirmutis); paast', *poho* 'jumal', *śuko* ~ *süko* 'hobune, suksu', *taada* 'muna', *tiido* 'kiisu, kass', *tsimm'* 'silm', *tsõmm* 'sõrm', *tüpo* 'sõmeots'.

Hellitlevalt on veel öeldud *mõtšo* 'metsis', *tsidša* ~ *tsidsä* 'õeke', *vello* 'vend, vennas' jm. Hellitavaid täiendsõnu on samuti mitmeid: *iè*, *kuku*, *kulla*, *lilli*, *maša*, *linnu*, *tsirgu* 'pai, armas, kallis', nt *iè latš* 'pai laps', *kuku tsirgukanõ* 'armas linnukene', *kulla tütrekene* 'kulla tütrekene', *lilli lihavõödõh* 'kallis lihavõte', *maša tütar'* 'pai tütar', *linnu maama* 'kallis ema', *tsirgu tsidsäkõnõ* 'armas õekene'.

Seto keeles on veel .*veiga* ~ .*väiga* 'väga' kõrval teisi **tähendust intensiivistavaid sõnu**, nagu .*ilmnik*, *imedü*, .*kistumalda'* ~ .*kistomalda'*, *pahadu*, *ulli*, *ullidu*, .*äinüist* 'väga, ilmatu(lt), tohutu(lt)': .*ilmnik* .*süüke* 'tohutult sööke', *imedü imeh* 'imede ime', .*kistomalda'* *rikas* 'tohutu rikas', *pahadu .uhkõ herr* 'väga uhke härra', *ulli.kalli'* *hobõsõ* 'väga kallid hobused', *ullidu hallõ* 'väga kahju', .*äinüist vaija* 'väga vaja'.

Seto **rahvauskumuste** omapära väljendub ka selle sõnavaras. Nõidu ja külatarku on kutsutud mitmel viisil. *Maanatarga'* teadsid, mis olid sobivad *maanasõna'* 'nõidumissõnad' ja *kuuljasõna'* 'loitsud (endises kodupaigas kummitamas käiva surnu vastu)'. Erinevad nõiad on *soolatekij*

~ soolategijä, (soola).puhkja, silmä.nuumja, kunsti.pandja, kunstipitäj, .arbja, .artsja, .hälvjä, kaldun, sobija, tark jt. Nõidumistki on mitut sorti, nt *kunst'* ~ *.kunstus*, *.kaehtus*, *koredsi'*, *.mõisli*, *puhus*. Mütoloogilist maailma aitavad mõista *loona* 'looja', *loonatark* 'manatark', *ilmatütär* 'taeva-tütär', *hobõsõelläi* 'hobuste hoidja (loom)', *nurmõsusi* 'rukkihunt', *tõrv-kari* 'libahundikari', *üükirä* 'unenägu' ja *üükirä'* 'taevatähed'.

Seto **omakultuuri** avavad eripärased rõivastuse, ehete, söökide, täht-päevade jm nimetused. Nii on kuulunud setode **rõivastusse** *armi.rõiva'* 'peoriided', *armihärmäk* 'pühapäevakuub, peokuub', *pihtokõnõ* 'argipäevane pihtkuub, ülejakk', *piisärk* 'argikuub', *räbik* ~ *räpik* 'naiste suvine ülerõivas' jm. Seto naiste rikkalikke **ehteid** aitab eristada vastav sõnavara, nagu *.helmekõrd* 'helmekee, helmerida', *kaalakõrd* 'tihedalt ümber kaela kantav müntidest kaelaehe; kaelakee', *rahadsõ'* ~ *rahakõrd* 'hõbemüntidest kee', *lehekõrd* ~ *lehe'* 'hõberahadest kee, millele on lisatud lehekujulisi (hõbe)ripatseid', *ristikõrd* 'kee, kus on paaritu arv riste krõllide või ripatsmüntide vahel rippumas', *.ruublikõrd* ~ *.ruublitiükükõrd* '(tsaariaegsete) hõberubladega kaelakee', *sangakõrd* 'kee, milles ka sangaga münte', *virakõrd* 'väikeste kivist helmetega kaelakee'.

Ka seto **söökidel** on oma nimetamistraditsioon, nt *jaaheruug* 'külmitoit lihast ja tangudest', *kalaruug* 'kalasupp', *kanõbikoho* 'kanepitemp', *kanebimääts* 'kanepijahust kakk', *taari.kapsta'* 'taarikapsad (paastutoit taarist ja erinevatest lisanditest)', *häräpiim* ~ *viipiim* 'veest ja kohupiimast toidukõrvane' jm.

Seto **külaühiskonna** struktuuri ja kombeid osutavad sõnad, nagu *hõim* 'suguvõsa', *.hõimlanõ* 'sugulane', *hõimsugu* 'sugukond', *hõimupäiv* 'hõimupäev (seto pulmade kolmas päev, mida mõrsja ja peiu hõim veetsid eraldi oma kodus)', *umadsõ'* 'lähisugulased', *hõimulaud* 'seto pulmas sugulastele korraldatud pidulaud', *umastõlaud* 'pulmalaud ainult oma sugulastele', *kodo.kaeja* 'pruudi sugulane, kes käib kosilase kodu vaatamas', *paaba.praasnik* 'naiste pidu', *.sootska* 'külavanem, valla käskjalg', *taarast* 'rahvavanem, kirikuvanem', *nulgaesänd* 'piirkonnavanem' jne.

Seto lauseehituse omapärast

Seto lauses on sõnajärg üldiselt üsna vaba, nagu on eesti ja võro keeleski. Suuresti on seto lause eripärad seotud tegusõna vormide erineva moodustuse ja kasutusega lauses või sellega, mis on seto keeles sagedasem kui eesti kirjakeeles.

Tegusõnade vormide moodustuse ja kasutuse omapärast oli juttu juba tegusõna vormistiku osas, esitame siin vaid mõne tähtsama erijoone. Omapärane on seto keeles **eituse** väljendamine, sest eitussõna paikneb põhiverbi vormi järel: *tä tulõ-õi* 'ta ei tule', iseloomulik on seto keelele ka topelteitus: *Õi, tä tulõ-õi* 'Ei, ta ei tule!'

Harilik on seto keeles olnud verbi *olõma* vormide väljajätt, seda ilmneb praegugi näiteks omamise väljendamisel: *täl suurõ' nurmõ* 'tal on suured põllud', minevikus on vastavalt täis- ja ennemineviku liitvormide kasutus harvem. Mineviku kesksõnu saab kasutada üksinda öeldisena, seda ka tingivas kõneviisis: *setä .tulnu' eelä' tetä* 'seda oleks tulnud eile teha'.

Umbisikulises tegumoes on võimalik eristada ainsuse ja mitmuse 3. pöörde vorme, nagu *tä .panti* 'ta pandi', *nä .panti* ~ *.pantiva* 'nemad pandi'. Ajalooliselt on umbisikulist vormi kasutatud ka teiste isikutega (nn isikulise passiivina), seda võib mõnikord kuulda tänapäevalgi: *mi .panti* 'meid pandi'. Ainsuse ja mitmuse eristus esineb ka *tud*-kesksõnaga: *soo um võet* 'see on võetud', *ñoo umma' võedu* 'need on võetud'.

Seto lauses ei ole verbivormidel tihti isikulõppe lihtmineviku ning reeglina tingiva kõneviisi vormides, nt *ti kattõ' ar* 'te kadusite ära', *ti kaosi' ar* 'te kaoksite ära'. Tegevuse lõpetatuse osutamiseks ongi seto keeles väga sage sõna *ar* ~ *är* 'ära' tarvitus. *Saama*-verbiga kasutatakse lõpetatuse märkimiseks kesksõna saavas käändes: *tüü sai tettüs* 'töö sai tehtud'. *Saama*-verbi abil väljendatakse ka tulevikku ja seisundimuutust: *tarõ saa hüä lämmi* 'maja tuleb hea ~ üsna soe (korralikult ehitades)', *pia saa õdak* 'varsti tuleb õhtu', *latsõl sai häpe* 'lapsel hakkas häbi'.

Kohustust osutatakse kõigis isikutes kasutatava *piät*- ~ *piat*-vormiga: *tä piat olõma* 'ta peab olema' ning ka (*kellelgi*) *olema*-vormile liituva *da*-tegevusnime vormiga: *täl oll' tetä* 'tal tuli teha'.

Käänete kasutus erineb samuti mõnes lausekonstruktsioonis eesti kirjakeelest. Osastavat käänet kasutatakse millegi kogemist väljendavates lausetes, nagu *.latsi õks hallõ* 'lastest ikka kahju' ja *sai tuud viländ* 'sai sellest villand'. Osastavat käänet kasutatakse ka võrdlemisel: *olõ-õi' ketä armap immä* 'keegi ei ole emast armsam'. Kogejalausetes kasutatakse ka alaleütlevat käänet: *tälle om rassõ* 'tal on raske', *mullõ tull' hallõ* 'mul hakkas hale'.

Seto keeles on sarnastunud olev ja seesütlev kääne ning saav ja seestütlev kääne, nendega kasutatakse käändelõppu nii täiend- kui põhisõnas: *noorõh .tütriguh tä tiiñe Obinitsah* 'noore tüdrukuna ta teenis (elatist) Obinitsas'; *tä läts iäst igäväst* 'ta läks igaveseks ajaks'. Ka rajavass käändes ühildub põhisõna täiendiga: *tä eläs .sooni' .aoni'* 'ta elab selle ajani (praeguseni)'. Sõna *uma* 'oma' käändub seto keeles ka täiendina kõigis käänetes: *tä hoit ummi .latsi* 'ta hoiab oma lapsi', *ma anna hüvvä umalõ latsõlõ* 'ma annan head oma lapsele'.

Liitlausete moodustamisel kasutatakse erinevaid sidesõnu. Seto keelele eriti iseloomulik on *ni(')* 'ja, ning' kasutamine osalauseid siduva sõnana, seda eriti järgnevate tegevuste korral: *tä tull' kodo ni' hiiť pikäle* 'ta tuli koju ja heitis pikali (pikutama)', *tuu' puid ni kütä' sann är'* 'too puid ning küta saun ära'. Kahe nimisõna rinnastamisel kasutatakse sageli ka kaasaütlevat käänet: *veli sõsaraga lätsi'* *.kuuli* 'vend ja õde läksid kooli'.

SETO KOOLISÕNASTIK

Sõnastiku koostamisel lähtusid autorid esialgu koolis käsitletavatest teemavaldkondadest. Hiljem koostati ka alfabeetiline sõnastik.

Nii temaatiline kui ka alfabeetiline sõnastik on allalaetavad Seto Instituudi kodulehelt www.setoinstituut.ee/e-pood/allalaadimised.

A

aadress – elokotus, elokotusõ,
elokotust

aasta – .aastak, .aastaga, .aastakka;
.aastak, .aastagu, .aastakku;
.aast'ak, .aast'aga, .aast'akka

aed – aid, aia, .aida

aednik – .aidnik, .aidnigu, .aidnikku

aeg – aig, ao, .aigu/.aigo

aega raiskama – mo'lotama, mo'lotä,
mo'lotä

aeglaselt – aigupite/aigopite

aga – a/a'

ahjulõõr, soemüür – truup, truuba,
.truupa

ahjupink – lešo, lešo, lessšo

ahven – .ahnik, .ahniku, .ahnikku/
.ahnikko; ahhuń, ahuna, ahunat

ajaarvamine – ao.arvaminõ,

ao.arvamisõ, ao.arvamist

ajalugu – aolugu, aoluu, aoluku

aken – akõn, .akna/.aknõ, akõnd

aprill – mahlakuu, mahlakuu,
mahlakuud

argipäevane pihtkuub – .pihtokõnõ,
.pihtokõsõ, .pihtokõist

armastama – .saldma, .salli', salli

arst – .tohtri, .tohtri, .tohtrit

arutama/arutlema – märgotama,
märgotä, märgoda

arve – arvõ', .arvõ, arvõt

arvutama – rehkendämä, rehkendä,
rehkendä

arvuti – .puutri, .puutri, .puutrit

august – põimukuu, põimukuu,
põimukuud

auto – massin, massina, massinat

B

beež – liiva.karva

D

daalia – .jürjen, .jürjeni, .jürjenit;
.jorjen, .jorjeni, .jorjenit; .jurjen,
.jurjeni, .jurjenit

detsember – joulukuu, joulukuu,
joulukuud

E

eelmisel aastal – minevä .aastaga
eelmisel nädalal – minevä nädäli
eeskoda (külm) – seenine, seenidse,
seenist; .sendse', .sendse, .sendset
eeslaulja – iih.laulja, iih.laulja,
iih.lauljat; sõnolinõ, sõnolisõ,
sõnolist
eestvedaja, juhataja – vedosnik,
vedosnigu, vedosnikku
eeter – eedeŕ, eederi, eederit; .liikva,
.liikva, .liikvat; õuka, õuka, õukat;
hõlova, hõlova, hõlovat
ehitaja – eh(i)tüsmiisś,

eh(i)tüsmeh, eh(i)tüsmiist
ehitama – eh(i)tämä, eh(i)tä', eh(i)tä;
ragoma, rako', rao (*palktarrõ üles*
ragoma)
eile – eelä'
elama – elämä, ellä', elä
ema – imä, imä, immä; (*leelos*: ime)
enda – .hindä
esik – .vüürüs, .vüürüse, .vüürüst
esimees – esimiisś, esimehe, esimiist
esmaspäev – iispäiv, iispäävä,
iis.päivä
et – õt

F

facebook – moŕoraamat,
moŕoraamadu, moŕoraamatut

G

geograafia – maa.tiidüs,
maa.tiidüse, maa.tiidüst

H

halb – halv, halva, .halva
hall – hahk, haha, .hahka
hallitanud – .haltanu, .haltanu,
 .haltanut
hapu – hapu, .hapnõ, hapund;
 hapanu, hapanu, hapanut
hapukapsad – .tõrdo.kapsta',
 .tõrdo.kapstidõ, .tõrdo.kapstit;
 .hapnõ' .kapsta', .hapnidõ
 .kapstidõ, .hapnit .kapstit
hapukoor – hapu kuur, .hapnõ
 koorõ, hapund kuurt; päälopiim,
 päälopiimä, päälo.piiimä
hapukurk – hapõndõt kuřk,
 hapõndõdu kurgi, hapõndõtu
 .kurki; soolat kuřk, sooladu kurgi,
 soolatut .kurki
 (vrd **kurk** – ugurits)
harakas – harak, haragu, harakut;
 harak, harago, harakot
haug – haug, havvõ, .haugõ
haukuma – .haukma, .hauku', haugu
hautama – .havtama, .havta',
 havvuda; havvutama, havvuta',
 havvuda
hea – hää, hää, hüvvä; hää, hää,
 hääd (*hüä/hää hinnõ'*)
heegeldama – heegeldämä,
 heegeldä', heegeldä; kudama pillo,
 kutä' pillo, kua pillo
heegeldama (valget pitsi) –
 pilotama, pilota', piloda
heegelnõel – hank, hangu, .hanku;
 heegeldüsnõgõl, heegeldüsnõgla,
 heegeldüs.nõkla
heinaküün (palkidest) – kõlgus,
 kõlgusõ, kõlgust

heitma – .hiitmä, .hiitä', hiidä
helmerida – helmekõrd,
 helmekõrra, helme.kõrda;
helves, õhuke leheke – .liplõkõnõ,
 .liplõkõsõ, .liplõkõst; lipõl', .liplõ,
 lipõld
herilane – .hüürläne, .hüürläse,
 .hüürläst; hürüläne, hürüläse,
 hürüläst
hiilima – .hiilmä, .hiili', hiili
hobune – hopõn/hobõnõ, hobõsõ,
 hobõst
hobuseriistad – hobõsõriista'
homme – hummõn
hommik – hummok, hummogu,
 hummogut
hommikupoolik – hummoguspuul',
 hummoguspoolõ,
 hummoguspuult
hoone – hoonõh/hoonõ', .huunõ,
 hoonõt
hoov – huuu, hoovi, .huuvi
hundinui – soetõlv, soetõlva,
 soe.tõlva
hunt – susi, soe, sutt
huul – huul', huulõ, huult;
 moka, moka, mokka
hõbedane – hõpõnõ, hõpõdsõ,
 hõpõst; hõpõ.karva
hõbekett (spiraalne) – .püürtü',
 .püürtide, .püürtit
hõbemüntidest kee – rahadsõ',
 rahatsidõ, rahatsit; rahakõrd,
 rahakõrra, raha.kõrda
hästi – .hõste
hüppama – hüppämä, hüpädä',
 hüppä; .kargama, karada', .karga

I

ikka – iks; õks

ikoon – pühane, pühase, pühäst

imestama – imehtämä, imehtä,
imehtä; imehtemä, imehtellä,
imehte

imik – tita, tita, titat; üsälats,
üsälatsõ, üsälast

inglise keel – .ingluse/.ingluse
kiil, .ingluse keele, .ingluse kiilt

(.ingluskeeline)

ise – eiś/esi, .hindä, hinnäst

isa – esä, esä, essä (*leelos: ese*);
papa, papa, papat; tätä, tätä, tätät

istik – luum, looma, .luuma
(.kapstaluum, lilliluum)

istuma – .istma, .istu'/.isto, istu

istutama – istutama, istuta, istuda

J

jaanuar – .vahtsõ.aastagakuu,
.vahtsõ.aastagakuu,
.vahtsõ.aastagakuud

jagama – jagama, jaka, jaa

jahe – vilu, vilu, villu; jahhe, jahhe,
jahhet

jahu – jauh, jauha, .jauh(h)a

jalakäija – jala.käüjä, jala.käüjä,
jala.käüjät

jalgratas – ratas, ratta, ratast

jalgsi – jalaga

jalutama, aega viitma – jalotama,
jalota, jaloda; kulutama, kulata,
kulada

jooksma – .juuskma, joosta, joosõ

jooneline, triibuline – joonilinõ,
joonilidsõ, joonilist; jutilinõ,
jutilidsõ, jutilist

joonistama – tshkendäma,
tshkendä, tshkendä

joonlaud – liinijaan, liinijaani,
liini.jaani; juuñlaud, juuñlavva,
juuñ.lauda

juht – .sohvri, .sohvri, .sohvrit

juuksed – hiuss, .hiusõ, hiust;
.hiusõ, .hiussidõ, .hiussit

juuksur – .hiusõ.lõikaja,
.hiusõ.lõikaja, .hiusõ.lõikajat

juuli – hainakuu, hainakuu,
hainakuud

juuni – piimakuu, piimakuu,
piimakuud

juust (kodune) – sõir, sõira, .sõira

jõhvikas – kurõmari, kurõma,
kurõ.marja

järgmisel aastal – .vahtsõ .aastaga

järgmisel nädalal – .vahtsõ nädäli

järjekord – saba, saba, sapa;
järekõrd, järekõrra, järe.kõrda

K

kaalikas – kaal, kaali, .kaali
kaan – .pütläne, .pütläse, .pütläst;
 pütäl, püdälä, püdälät
kabe – tamka, tamka, tamkat
kadakas – katai, kadaja, kadajat
kael – kaal, kaala, .kaala
kaelahe (müntidest, tihedalt ümber
 kaela) – kaalakörd, kaalakorra,
 kaala.kõrda
kaelakee (mitmest hõbeketist ja
 müntidest) – tsäposka, tsäposkidõ,
 tsäposkit; tsäposka, tsäposkidõ,
 tsäposkit
kaer – kaar, kaara, .kaara
kaerakile – .kiisla, .kiisla, .kiislat
kaevama – .kaibma, .kaiba, kaiba
kaheksa – katõsa, .katsa, .katsat
kaheksateist – katõsatõist,
 .katsatõist.kümne,
 .katsatõistkümmand
kaks – katś, katõ, kattõ
kakskümmand – katśkümmand,
 katõ.kümne, kattõkümmand
kaksteist – katśtõist, katõtõist.kümne,
 kattõtõistkümmand
kalasupp – kalaliim, kalaleeme,
 kala.liimi; kalaruug, kalaruvva,
 kala.ruuga
kali – taar, taari, .taari
kallas – perv, perve, .perve
kanapoeg – tsipakõnõ, tsipakõsõ,
 tsipakõst
kanarbik – kanarik, kanarigu,
 kanariku/kanarikko
kangasteljed – peele, .piili, .piili
kange – kõva, kõva, kõvva
kannel – kannõl, .kandlõ, kannõld

kapsas – kapstas, .kapsta, kapstast
karask – (kesvä)karask, karaski,
 karaskit
kartuli-tangupuder – paks pudõr,
 paksu pudru, .paksu .putru
karu – kahr, kahro, .kahro
karukold – reboraik, reboraiga,
 rebo.raika (*reboraigost jalamatt*)
karusmari – .tikri, .tikri, .tikrit;
 tikõrpuumari, tikõrpuuma, .
 tikõrpuu.marja; .tikremari,
 tikrema, .tikre.marja
karvamüts – luñt, lundi, .lunti
kask – kõiv, kõivo, .kõivo; kõo, kõo,
 kõod
kaste, soust – hämmätüs,
 hämmätüse, hämmätüst; suust' :
 suusti : .suusti
kasukas – kask, .kaska, .kaskat
kasvama – kasuma, kassu, kasu
kaubandus – .kauplõminõ,
 .kauplõmisõ, .kauplõmist
kaubanduskeskus – kauba.keskus,
 kauba.keskusõ, kauba.keskust
kaugel – kavvõh; kavvõndõh
kaugushüpe – .kavvõ hüppamine,
 .kavvõ hüppamise, .kavvõ
 hüppamist
kaunistama – .ehtmä, .ehiti, ehi
kauplema – .kauplõma, kaubõlda,
 .kauplõ
kauplus – puut, poodi, .puuti
keedukartul – kuiva, kardohka,
 .kuivi kardohkidõ, .kuivi
 kardohkit
keegi – .kiäki, .kinkõgi, kedägi
keel – kiil, keele, kiilt

keerama – .käändmä, käändä, käänä
keeruliselt – keerolidsõlt; üle kõvõra
 .õkva
keetma – .kiitmä, .kiitä, keedä
kehaline kasvatus –
 .võimlõmistunn, .võimlõmistunni,
 .võimlõmis.tunni;
 .võimlõminõ, .võimlõmisõ,
 .võimlõmist; .turñminõ :
 .turñmisõ : .turñmist
kelder (majaalune) – tarõalonõ,
 tarõalosõ, tarõalost
kelk – .riikene, .riikese, .riikeist
kellega; millega – .kinkõga;
 .minkõga
kerima – kerimä, kerri, keri
kes – kiä, kink(õ), kedä; kua, kua,
 kuvva
ketrama – .präätamä, .präätä, präädä
kevad – kevväi, kevjä, kevjäät
kibuvits – oravits, oravitsa, ora.vitsa
kihutama – kihotama, kihota,
 kihoda
kiiresti – kipõstõ, käpeste, .võrksahe
kiirustama – .rühkmä, .rühki, rühi
 (*mul olõ-õi .aigo, ma rühi bussi*
pääle)
kiisk – kusk, kusõ, .kuskõ (*panõ*
kusõ' patta)
kiitma – .kitmä, kittä, kitä
kilk – tarõritsk/tarõritsik, tarõ.ritska,
 tarõ.ritskat
king – käng, kängä, .kängä
 (*jalanõud* – kängidse')
kirju – kirriv, kirivä, kirivät
kirjutama – kirotama, kirotä, kiroda
kirsipuu – vislapuu, vislapuu,
 vislapuud
kirss – visla(puu)mari, visla(puu)
 maä, visla(puu).marja
kitsas – .ahtakõnõ, .ahtakõsõ,

.ahtakõist
klaver – klavõr, klavõri, klavõrit
kobar – tsäuk, tsäuga, .tsäuka
kodu – kodo, kodo, koto
kodusel teel valmistatud viin –
 han(d)ša, han(d)ša, han(d)šat;
 puskar, puskar, puskarit
koer – pini, pini, pinni
koger – kogõr, kogrõ, .kokrõ
koha – sudak, sudaku/sudako,
 sudakut/sudakot
koht – kotus, kotusõ, kotust
 (*.saie edimädse kotusõ*)
kohupiim – kohopiim, kohopiimä,
 koho.piimä
kohupiim veega – häräpiim,
 häräpiimä, härä.piimä; .viiga piim,
 .viiga piimä, .viiga .piimä
kohupiim võiga – piimäliud,
 piimälivva, piimä.liuda
kohupiima tegema – .piimä
 kohotama, .piimä kohota, kohoda
 .piimä
kohvik – kohvik, kohvigu, kohvikut;
 kohvitarõ, kohvitarõ, kohvitarrõ
koitma – hahetama, haleta, hahtetas
kolama – .roitma, .roita, roida
kollane – kõllanõ, kõlladsõ, kõllast;
 vahanõ, vahadsõ, vahast
kolm – kolm/kol, kolmõ, .kolmõ
kolmapäev – kolmapäiv,
 kolmapäevä, kolma.päivä
kolmteist – kolmtõist,
 kolmõtõist.kümne,
 .kolmõtõistkümmend
konn – kunn, kunna, .kunna
kool – kuul, kooli, .kuuli
koolilõuna – koolisüük, koolisöögi,
 kooli.süüki
kooliõu – koolimoro, koolimoro,
 koolimorro

korjama – .korjama, koʻradaʻ, .korja
korras – kõrrah
korrus – kõrd, kõrra, .kõrda
korrusmaja – .mitmõkõrralinõ
 (maja), .mitmõkõrralidsõ,
 .mitmõkõrralist
korrutama (lõnga) – .iskmä, .iskiʻ, isi
korrutama (arve) – .kortama,
 .kortaʻ, .korta; korrutama, korrutaʻ,
 korruda
korsten – .kors(t)na, .kors(t)na,
 .kors(t)nat; truba, truba, trupa
korter – .kortõr, .kortõri, .kortõrri
kraasima – .kraasma, .kraasiʻ, kraasi
kuduma – kudama, kutaʻ, kua
kuhu, kus, kust – kohe, koh, kost
kui kaua – ku kavva
kui palju – ku pallõ
kui pikk – ku pikk
kui raske – ku rassõ
kuidas – kuis(s)
kuivanud – kuionu, kuionu, kuionut
kuivatama – .kuivama, kuivadaʻ,
 .kuiva; kuivatama, kuivataʻ,
 kuivada
kuivatatud kala – keldokala,
 keldokala, keldokalla
kukal – .kukru, .kukru, .kukrut
kukeseen – kikkasiin, kikkaseene,
 kikkasiint
kukk – kikas, kikka, kikast (**kukk**
kireb – kikas kirg)
kukkuma (kägo) – .kuukma, .kuukuʻ,
 kuugu (*kägo kuuk*)
kukkuma (maha) – (.maaha)
 sadama, (.maaha) sataʻ, sata
 (.maaha)
kuldne – kullanõ, kulladsõ, kullast
kurk – ugurits, uguritsa, uguritsa
kuulama – .kullõma, kullõldaʻ,
 .kullõ; .kõrvo .kiktämä

kuus – kuuś, kuvvõ, kuut
kuusk – kuuś, kuusõ, kuust
kuusteist – kuuśtõist,
 kuvvõtõist.kümne,
 kuuttõistkümmed
kõht – kõtt, kõtu, kõttu
kõndima – .kõndma, kõndiʻ, kõnni;
 .astma, .astuʻ, astu
kõrge – .korgõ, .korgõ, .korgõt
kõrgushüpe – .korgusõ hüppämine,
 .korgusõ hüppämise, .korgusõ
 hüppämist
kõrvaltee – harotii, harotii, harotiid
kõrvits – kõrvits, kõrvitsä, kõrvitsät
kõva – kalg, kalõ, .kalgõ
käbi – kukk, kuku, kukku/kukko
kägu – kägo, käo, käko
käima – .käüma, .kävvüʻ, käü
 (.tiatrih, poodih, küläh)
känd – kand, kannu, .kandu/.kando
 (*jalg jäi kannu .taadõ kinni*)
kärbes – .kärbläne, .kärbläse,
 .kärbläst
käsitöö – näpotüü, näpotüü,
 näpotüüd
käsivars – käevars, käevarrõ, käevart
käterätik – tiranik, tiranigu,
 tiranikku
käärima – .käüma minemä, .käüma
 minnäʻ, lätt .käüma
köök – küük, köogi, .küüki
kübar – küpär, kübärä, kübärät
küla – külä, külä, küllä
külakabel – tsässon, tsässona,
 tsässonat; tsässon, tsässona,
 tsässonat
külm – külm, külmä, .külmä
külmetama – .külmämä, külmädäʻ,
 .külmä
külmsupp – suulliim, suulleeme,
 suul.liimi (**paastuaegne**

külmsupp –
 taari.kapsta', taari.kapstidõ,
 taari.kapstit)
kümme – kümme, .kümne,
 kümmend
küpsetama – küdsämä, .kütsä', küdsä
küpsetis (õhukesest taignast) –
 vatsk, vadsa, .vatska

küsimä – kü(ü)sämä, kü(ü)ssü',
 kü(ü)sü
küünarnukk – künnärpää,
 künnärpää, künnärpääd
küüslauk – tsäsnok, tsäsnoki,
 tsäsnokit; juudisipul', juudisibula,
 juudisibulat; .kurslak, .kurslaka,
 .kurslakka

L

laat – laat, laado, .laato
laev – laiv, laiva, .laiva
lagi – lagi, lae, lakõ
lahja – laih, laiha, .laih(h)a
lahti – vallalõ
lahutama – lahutama, lahuta',
 lahuda; mant .võtma, mant .võtta',
 võta mant
lai – läga, laja, läka
lambatall – voonakõnõ, voonakõsõ,
 voonakõst (**emane tall** – tsile,
 tsile, tsille; **noor emalammas** –
 utt', ute, utte)
laps – latś, latsõ, last
lapselaps – latsõlatś, latsõlatsõ,
 latsõlast
latern – latõrn, latõrna, latõrnat;
 hunnař, hunnari, hunnarit
latikas – latik, .latkõ, .latkõt
laud – laud, lavva, .lauda
laul – leelo, leelo, leelot
laulma – leelotam(m)a, leelota',
 leeloda
laulukoor – laulukuuř, laulukoori,
 laulu.kuuri; laulupark, laulupargi,

laulu.parki
laupäev – puul'pühä, puul'pühä,
 puul'pühhä
lehekujulistest (hõbe)ripatsitest
kee – lehekõrd, lehekõrra,
 lehe.kõrda
lehma lüpsma – (.lehmä) .nüsmä,
 .nüssä, nüssä (**piimaämbler** –
 nüss(i)k)
leib – (hapu) leib, (.hapnõ) leevä,
 (hapund) .leibä
lell (isa vend) – lell, lellä, .lellä
lendama – .lindama, linnada', .linda
lennuk – lennuk, lennugi, lennukit;
 linnuk, linnugi, linnukit; luhilaiv,
 luhilaiva, luhi.laiva
lepatriinu – käolehm, käolehmä,
 käo.lehmä; käokiräs, käokiräse,
 käokiräst
liitma – mano .pandma, mano
 panda', panõ mano
lilla – tsireli.karva; siniverrev,
 siniverevā, siniverevāt
linane – linanõ, linadsõ, linast
linavästriik – tsibi.härbläne,

tsibi.härbläse, tsibi.härbläst;
 .hälläne, .hälläse, .hälläist
lind – tsirk, tsirgu, .tsirku/.tsirko
linn – liin, liina, .liina
linnupesa – tsirgupesä, tsirgupesä,
 tsirgupessä
lint (siidist) – siid, siidi, .siidi; solk,
 šolga, .šolka
loodusõpetus – luudusoppus,
 luudusoppusõ, luudusoppust
loom – elläi, eläjä, eläjät (*mõtsaelläi*)
loomaõu – tahr, tahra, .tahra
lugema – lugõma, lukõ, loe
lumehang – uarm, .uarmõ, .uarmõt;

.uarmõs, .uarmõ, .uarmõst
lumi – lumi, lumõ, lummõ
lõng – lang, langa, .langa
lõoke – lõiv, lõivo/lõõvo, .lõivo;
 lõõvokõnõ, lõõvokõsõ, lõõvokõst;
 nurmõtsirk, nurmõtsirgu,
 nurmõ.tsirku/nurmõ.tsirko
lõuna – lõõnah, .lõõna, lõõnaht
lähedal – .lähkoh
lähikonda, juurde – mano, man,
 mant
lööma – .lüümä, lüvvä, lüü;
 virotama, virota, viroda

M

ma – ma'/ma, mu'/mu, minno
maalima – .maalma, .maali', maali
maantee – suurtii, suurõtii,
 suurttiid; maantii, maantii,
 maantiid
maasikas – .maašk, maaška, maaškat
mage – makõ, makõ, makõt
magu – mago, mao, mako
magus – makõ, makõ, makõt;
 makuš, magusa, magusat
mai – lehekuu, lehekuu, lehekuud
maja – tarõ, tarõ, tarrõ; elämine,
 elämise, elämist
maks (looma) – mass, massa, .massa
maks (tasu) – mass, massu, .massu
mannavaht – mannavatt,
 mannavatu, mannavattu
mantel – .palto, .palto, .paltot
matemaatika – rehkendüs,

rehkendüse, rehkendüst
matused – .puhtõ, .puhtidõ, .puhtit
me – mii'/mi, mi, meid
mees – miisš, mehe, miist
meili teel – välkpostildõ
mesi veega – miivesi, miivii, miivett
mesilane – mehine, mehise, mehist;
 mehiläne, mehiläse, mehiläst;
 miitsirk, miitsirgu,
 mii.tsirku/mii.tsirko
mets – mõts, mõtsa, .mõtsa
 (*mõtsaalonõ; hõrrõ mõts, paks
 mõts*)
metsik pirn – kruuss, kruusa,
 .kruussa; pruuss, pruusa, .pruussa
metssiga – mõtstsiga, mõtstsia,
 mõtstsika
miks – mille(s)
millal – kuna(s)

minema – minemä, minnä, lää
minia (pojanaine) – minnij/
 minijas, minija, minijast/minijat;
 pujanaane, pujanaase, pujanaist
mis – mia, mink(õ), midä
miski – .miaki, .minkõgi, midägi
misparast – minkperäst
missugune – määne, .määndse,
 määnest
mittesöödav seen – sitasiin,
 sitaseene, sitasiint; hussisiin,
 hussiseene, hussisiint
mitu – mitu/mito, .mitmõ,
 mitund/mitond
mitu korda – mitu .vuuri; mito
 .kõrda
monument – mälestüsmärk,
 mälestüsmärgi, mälestüs.märki
moos – sahvt', sahvti, .sahvti
mootorratas – .tsikli, .tsikli, .tsiklit
mopeed – võrr, võrri, .võrri
muinasjutt – jutus, jutusõ, jutust
munema – .luuma, luvva', luu (*kana*
luu/loosõ munnõ)
murumuna – paabapuss,
 paabapussu/paabapusso,
 paaba.pussu/paaba.pusso
must sõstar – (must)sitk,
 (musta).sitka, (.musta).sitkat;
 sitk, sitke, sitket

muster – kiri, kirä, .kirjä
mustikas – mustk(as)/mustik,
 .mustka/mustigõ, .mustkat/.
 mustikõt
muuseum – muusõum, muusõumi,
 muusõummi
muusika – muusika, muusiga,
 muusikat
muusikaõpetus – muusigaoppus,
 muusigaoppusõ, muusigaoppust,
 .laulminõ, .laulmisõ, .laulmist
mõistus – aro, aro, arro (*võtt aro*
.päähä)
mõru – mõro, mõro, mõro
mõtlemä – .märkmä, .märki', märgi
 (*perrä*)
mänd – petäi, pedäjä, pedäjät
mängima – .mängmä, .mängi',
 mängi
männiriisikas – pedäjäsiin,
 pedäjäseene, pedäjäsiint
märg – likõ, likõ, likõt
märts – paastukuu, paastukuu,
 paastukuud
müra – mürrin, mürinä, mürinät
müüja – kaupmiis', kaupmehe,
 kaupmiist; .müüjä, .müüjä,
 .müüjät
müüma – .müümä, müvvä', müü

N

nad – nimä'/nä/nää', näide, näid
naeris – .nakri, .nakri, .nakrit
naine – naane, naase, naist

naiste suvine ülerõivas – rābik,
 rābigu, rābikut; rāpk, .rāpku,
 .rāpkut

naistepuna – viinalill, viinalilli,
 viina.lilli
need – nōo', noidõ, noid; naa', naidõ,
 naid
neiu – .tüttrik, .tüttrigu, .tüttrikku;
 näio, näio, näiot
neli – nelli, nelä, .neljä
neliteist – nellitõist, nelätõist.kümne,
 .neljätõistkümne
neljapäiv – neläpäiv, neläpäävä,
 nelä.päivä
niis (kangaspuude linane niit) –
 nitse', nitse, nitse(h)t (.nitsehe
 .pandma)
niit – lang, langa, .langa
nina – nōna, nōna, nōnna
niplispits e pulkadega põimitud
pits – pilo, pilo, pillo
nohik (erak) – nošo, nošo, nošot/
 nosšo
nokk – nokk, noki, nokki (*nokiga*
 .pešmä)
nokkima – .tsäunma, .tsäuni', tsäuni
nood – nuu', nuidõ, nuid
noorkuu – nuurkuu, noorõ kuu,
 nuurt kuud

noot – nuu', noodi, .nuuti
november – märdikuu, märdikuu,
 märdikuud
number – nummõr, .numbri,
 nummõrd
nõbu – lelläpoig, lellätütär, unopoig,
 unotütär, tädipoig, täditütär,
 tsõdsõpoig, tsõdsõtütär
nõel – nõgõl, nõgla, .nõkla
 (*olõ-õi .nõkla peoh .hoitnu';*
heegeldüs nõgõl)
nõeluma – nõgluma, .nõklu', nõglu
nõmm-liivatee – jaanihain,
 jaanihaina, jaani.haina (*jaanihaina*
tsäiu .kõrpmä)
nõu – annom, anoma, anomat
nädal – nätäl', nädäli, nädälit
näitama – .näütämä, näüdädä',
 .näütä; .vällä .pandma, .vällä
 panda', panõ .vällä
nälkjas – tsiatigo, tsiateo, tsiatiko
nõöp – nõps', nõpsi, .nõpsi; puugnits,
 puugnitsa, puug.nitsa; puugovits,
 puugovitsa, puugo.vitsa
nõör – kabõl, kabla, .kapla

O

odav – otav, odava, odavat
oder – kes(õ)v, kesvä, .kesvä
oimukoht – meelekotus,
 meelekotusõ, meelekotust
oja – uja, uja, uia
oks – oss, ossa, .ossa; raag, rao, .raago
oktoober – rehekuu, rehekuu,
 rehekuud; viinakuu, viinakuu,

viinakuud
onu – uno, uno, unno
orienteeruma – kaardi .perrä
 .juuskma, kaardi .perrä joosta',
 joosõ kaardi .perrä
ostlema – .puutõ pite .käümä, .puutõ
 pite .kävvi', käü .puutõ pite
otse – õkva

P

paat – loodsik, loodsigu, loodsikut;

lootšk, .lootšku, .lootskut

paber – papõr, .paprõ, papõrd

padrik (võsa) – rābāstik, rābāstigu,
rābāstikku/rābāstikko

pael – pail, paila, .paila; liñt, lindi,
.linti

pagar – .pekri, .pekri, .pekrit;
küdsājā, küdsājā, küdsājāt

paistma – .paistuma, .paistu', paistu;
.paistma, .paista', paista

pajuurb – .urbõkõnõ, .urbõkõsõ,
.urbõkõist

palav – pallav, palava, palavat;
kuum, kuuma, .kuuma

paluma – .pallõma, pallõlda', .pallõ

pannkook – pliiñ, pliini, .pliini

paras olema – paras olõma; .istma
.hõste

parempidi ja pahempidi (silmused)
– hüvvilde ja paheldõ silmä'

parkima – (massinat) .paika
.pandma, .paika panda', panõ
massina .paika; .parkma, .parki',
pargi

parkla – saisukotus, saisukotusõ,
saisukotust; .parkla, .parkla,
.parklat

part – parts, pardsi, .partsi

pastel – tsuug, tsuvva, .tsuuga

pats – koss, kossa, .kossa

pea – pää, pää, pääd

peal – (leti) pääle, pääl, päält

pealisriie – ülerõivas, üle.rõiva,
ülerõivast

peatama – kinni pidämä, kinni pitä',
piä kinni

peatee – päätii, päätii, päātiid

peatus – .piätüs, .piätüse, .piätüst

peavöö – päävüü, päävüü, päävüüd

peegel – vaõrõ.kaeh(t)us,
vaõrõ.kaeh(t)usõ, vaõrõ.kaeh(t)ust;
.seerkaļ, .seerkali, .seerkalit

peenar – pinnār, .pindre, pinnārd

peenleib – .peenkene leib, .peenkese
leevā, .peenkest .leibā; piinleib,
piinleevā, piin.leibā

peet – piit', peedi, .piiti

peigmees – peidmiis, peidmehe,
peidmiist; kosilanõ, kosilasõ,
kosilast

peopesa – peo, peo, peod; pego, peo,
peko

peoriided – armi.rõiva',
armi.rõividõ, armi.rõivit

pesema – .mõskma, .mõskõ', mõsõ

pesu – mõsu, mõsu, mõssu

pesukauss – mõsukauss, mõsukausi,
mõsu.kaussi

pihikseelik – kitasnik, kitasnigu,
kitasnikku

pihlakas – pihl, pihla, .pihla
(*pihlama'ra' veretäse' .lehti .vaihõl*)

piim – piim, piimā, .piimā

pikk-kuub – härmäk, härmägu,
härmäkut

pikkade varrukatega pihikseelik –
rüüd, rüvvi/rüvvü, .rüüdi

pikksärk – suursärk, suursärgi,
suur.särki

pilet – pilet, piledi, piletit

pilliroog – pilliruug, pilliruu,
pilli.ruugu/pilli.ruugo; läsnäk,
läsnäko, läsnäkot

pilutama – pilotama, pilota', piloda
pilvik – makõsiin, makõseene, makõsiint
pilvine – pilvine, pilvidse, pilvist; pilveh
pink (väike) – kerk, kergo, .kerko
pintsel – .pintsl, .pintsl, .pintslit
piparmünt – vehverment', vehvermendi, vehver.menti
pirn – tuul, tuula, .tuula
pirukas – piirak, piiragu, piirakut
plastiliin – plastõliin, plastõliini, plastõ.liini
pliiats – pleiäts, pleiädsi, pleiätsit; pliiats, pliiadsi, pliiatsit
ploom – liivapuumari, liivapuumara, liivapuu.marja
ploomipuu – liivapuu, liivapuu, liivapuud
pluus – pluusõ, pluusõ, pluusõt
poeg – poig, puja, .poiga
pohl – palohk(as), palohka, palohkat
poiss – .poiškõnõ, .poiškõsõ, .poiškõist; tšura, tšura, tšurra
porgand – .põrknas, .põrkna, .põrknast/.põrknat
pori – muda, mua, muta (*mualump*)
praad – küdset liha, küdsedü liha, küdsetüt lihha; küdsiliha, küdsiliha, küdsilihha; aholiha, aholiha, aholihha; praat', praadi, .praati
praegu – parhilla'
praekala – küdsikala, küdsikala, küdsikalla; küdsekala, küdsekala, küdsekalla
preester – papp, papi, pappi; .priistri, .priistri, .priistrit; .preestri, .preestri, .preestrit
proov – pruuń, proomi, .pruumi
pruun – pruuń, pruuni, .pruuni

pruut – .mõrsja/.mõrsa, .mõrsja/.mõrsa, .mõrsjat/.mõrsat
puhkama – .puhkama, puhada', .puhka
puhuma – .puhkma, .puhku', puhu
pull – härg, härä, .härgä; pull', pulli, .pulli
pulmad – saaja'/saja', .saaju, .saaju; hähä', .hähki, .hähki
punakas – .verpjäs, .verpjä, .verpjät
punane – verrev, verevä, verevät (*punast värvi* – verevät .karva)
punane sõstar – hõrak, hõragõ, hõrakõt; verrevsitk, verevä.sitka, verevät.sitkat;
punapeet – verrev.nakri, verevä.nakri, verevät.nakrit
puravik – tatt, tati, tatti; porovik, porovigu, porovikku
puruks – pinna, pirapinna, purupinna
puusapõll – vüürätt, vüüräti, vüürätti
põder – põdõr, põdra, .põtra
põldmünt – tsiapussuhain, tsiapussuhaina, tsiapussu.haina
põldpüü – nurmkana, nurmkana, nurmkanna
põll – põll, põllõ, .põllõ
põllumees – põllumiis, põllumehe, põllumiist; talomiis, talomehe, talomiist
põrand – põrmand, põrmandu, põrmandut
põrandavaip – põrmandurõivas, põrmandu.rõiva, põrmandurõivast
põõsas – puhm, puhmu/puhma, .puhmu/.puhma
päevalilleõli – poslamasla, poslamasla, poslamaslat
päike – päiv, päävä, .päivä

päikeseloojang – päävämineng,
 pääväminengu, pääväminengut;
 pääväminek, pääväminegi,
 pääväminekit (**päike läheb
 looja** – *päiv lätt jumalihe*)
päikesetõus – päävănõsõng,
 päävănõsõngu, päävănõsõngut
pärn – lõhmus, lõhmusõ, lõhmust;
 pähn, pähnä, .pähnä
pääsuke – pääsokõnõ, pääsokõsõ,

pääsokõst; .pääsläne, .pääsläse,
 .pääsläst
pöial – päss, pässä, .pässä
pööning – tarõpääline, tarõpäälise,
 tarõpäälist
pühapäev – pühapäiv, pühapäävä,
 pühä.päivä
püksid – kaadsa'/kaatsa',
 .kaadsu/.kaadso, .kaatsu/.kaatso

R

raamat – raamat, raamadu, raamatut
raamatukogu – raamadukogo,
 raamadukogo, raamadukoko
rahakott – tengelpung, tengelpunga,
 tengel.punga
rahe – räüss, räüsä, .räüssä
raiuma – ragoma, rako', rao
rase – rassõ.jalgnõ, rassõ.jalgsõ,
 rassõ.jalgsõt; (om) rasõdat, uut
 last
rasv – rasõv, rasva, .rasva
ratas – tsõõr, tsõõri, .tsõõri; ratas,
 .ratta, ratast
raudtee – raudtii, raudtii, raudtiid
rebane – repän, rebäse, rebäst
reede – .riide, .riide, .riidet
rehi – riih, rehe, riiht
reis – kints, kindsu, .kintsu
reisima – .reismä, .reisi', reisi
reklaam – kauba .vällä .pakminõ vai
 .kitmine
riideait – .rõivaait, .rõivaaida,
 .rõiva.aita

riidekirst – .rõivakirst, .rõivakirstu,
 .rõiva.kirstu
riie – rõivas, .rõiva, rõivast
riiul – riio, riio, riio; poolka,
 poolka, poolkat
rind – rind, rinna, .rinda; rind,
 ronna, .rõnda
ring – tsõõr, tsõõri, .tsõõri; tsõõr,
 tsõõri, .tsõõri
rinnalaps – nisalats, nisalatsõ,
 nisalast; nisalinõ (lat's), nisalidsõ
 (latsõ), nisalist (last)
ristiema – .ristäm, .ristämä,
 .ristämmä; ristiimä, ristiimä,
 ristiimmä
ristiisa – .ristesä, .ristesä, .ristessä;
 ristiesä, ristiesä, ristiessä; itse, itse,
 itset
ristimine, varrud – .ristkätse',
 rist.kätsi/rist.käste, rist.kätsi;
 .ristjätse', ristjäste/rist.jätsi,
 rist.jätsi
ristmik – risttii, risttii, risttiid

roheline – hałas, .halja, hałast
(*hałas kunn*)
rohi – hain, haina, .haina
rohima – .kitskma, .kitsku', kidsu
rohutirts – hainaritsk/hainaritsik,
haina.ritska, haina.ritskat
roos – ruuś, roosi, .ruusi
roosa – roosa, roosa, roosat;
mafa.näolinõ, mafa.näolidsõ,
mafa.näolist
roosärg – krasnokröll, krasnokrõlli,
krasno.krõlli
rosolje – verrev salat, verevä saladi,
verevät salatit
rott – võhr, võhru, .võhru; võhlhiir,
võhlhiire, võhlhiirt
rukis – rügä, rüä, rükä

rukkilill – rüälill, rüälilli, rüä.lilli
rumalusi tegema – ullitama, ullita',
ullida; .ultama, .ulta', ullida
ruuduline – kruudölinõ,
kruudölidsõ, kruudölist
rõõsk koor – rõõsk kuu', rõõsa
koorõ, .rõõska kuurt; makõ kuu',
makõ koorõ, makõt kuurt
rähn – hähn, hähnä, .hähnä
rästik – siug, sivvu, .siugu; rästik,
rästigu, rästikut; hainalonõ,
hainalosõ, hainalost
rätik – rätt, räti, rätti
rätsep – rätsep, rätsepä, rätseppä;
.umblõja, .umblõja, .umblõjat
röökima – .rüükmä, .rüüki', röögi

S

sa – sa'/sa, su'/su, sinno
saabumine – tulõk, tulõgi, tulõkit
saan – regi, rii, reke
saba liputama – (.handa)
hөөрätämä, hөөрätä', hөөрädä
sada – sada, saa, sata
sadama – sadama, sata', sata, (*satas
lummõ*)
sadu – sado, sao, sato
sakiline – hangalinõ, hangalidsõ,
hangalist; tsäliklikanõ, tsäliklikadsõ,
tsäliklikast; tsämplikanõ,
tsämplikadsõ, tsämplikast
sakk – tsämp, tsämbo, .tsämpo
saksa keel – säksä kiil', säksä keele,
säksä kiilt

sammal – sammõl, .samlõ,
sammöld
savi – savi, savi, savvi
see – soo, soo, sood; seo/seo, seo/
seo, sedä/setä
seelik – .undrik, .undrigu,
.undrikku; .ündrik, .ündrigu,
.ündrikku; .jupka, .jupka, .jupkat
seep – siip, seebi, .siipi
sein – sain, saina, .saina
seitse – säidse, .säitsme, säidsend
seitseteist – säidsetõist,
.säitsmetõist.kümne,
säidsendtõistkummend
sel aastal – timahavva/timahava
selg – sälg, sälä, .sälgä

september – süküskuu, süküskuu,
 süküskuud
sest – selle õt
sibul – sipul, sibula, sibulat
sig – tsiga, tsia, tsika (*tsialiha; rüük
 ku tsiga aia .vaihõl*)
sigade varjualune – tsiapaht,
 tsiapaha, tsia.pahta
siid, siidipael – šolk, šolga, .šolka
siidiriie – šolganõ rõivas, šolgadsõ
 rõiva, šolgast rõivast
sinepikollane – kanapasakõllanõ,
 kanapasakõlladsõ, kanapasakõllast
sinikas – joovk(as)/joovik, .joovka,
 .joovkat
sinine – sinine, sinidse, sinist
 (**tumesinine** – tummõsinine;
sügavsinine – potisinine;
taevasinine – .taiva.karva,
helesinine – hellesinine)
sipelgas – kusi.kuklanõ,
 kusi.kuklasõ, kusi.kuklast;
 sipõrlane, sipõrlasõ, sipõrlast
 (**punane sipelgas** – raudsik,
 raudsigu, raudsikut)
sirel – tsirel', tsirele/tsireli,
 tsirelet/tsirelit
skulptuur, kuju – kujo, kujo, kuio
sobilik – .sündsä, .sündsä, .sündsät
sobima – .pašma, .passi', passi
soe – lämmi, .lämmä, lämmind
soe toit – lämmi süük, .lämmä
 söögi, lämmind .süüki
soolama – .suula.pandma, .suula
 panda', panõ .suula; .suulama,
 soolada', .suula
soolane – soolanõ, sooladsõ, soolast
soolatud seened – .hapnõ' seene'
 / hapatõt seene', .hapnidõ .siini,
 .hapnit .siini; .tõrdoseene',
 .tõrdo.siini,

.tõrdo.siini
soovitama – .kitmä, kittä', kitä; .vällä
 .pakma, .vällä pakku', paku .vällä
sportima – .sporti tegemä, .sporti
 tetä', tii .sporti
sportlane – .sportlanõ, .sportlasõ,
 .sportlast
staadion – spordiplats, spordiplatsi,
 spordi.platsi
sugulane – .hõimlanõ, .hõimlasõ,
 .hõimlast; sugulanõ, sugulasõ,
 sugulast
suguvõsa – hõim, hõimu, .hõimu;
 suguvõsa, suguvõsa, suguvõssa;
 kalenja, kalenja, kalenjat
suhkrupeet – .suhkripiit',
 .suhkripeedi, .suhkri.piiti;
 .tsukrupiit', .tsukrupeedi,
 .tsukru.piiti
suhkur – .suhkri, .suhkri, .suhkrit;
 .tsukri, .tsukri, .tsukrit
suitsukala – savvutõt/.sautõt kala,
 savvutõdu/.sautõdu kala,
 savvutõttu/.sautõttu kalla
suitsuliha – savvuliha, savvuliha,
 savvulihha
suitsusaun – savvusann/sausann,
 savvusanna, savvu.sanna
suitsutama – savvutama, savvuta',
 savvuda; .sautama, .sauta', .sauta
sukakand – sukakunds, sukakundsa,
 suka.kundsa
suletud – kinni'/kinni
sulg – putsai, pudsaja, pudsajat
suplema – .tsuklõma, tsukõlda',
 .tsuklõ
supp – ruug, ruuva, .ruuga; liim',
 leeme, .liimi
surema – .kuulma, koolda', koolõ
suu – suu, suu, suud; mušo, mušo,
 mušot/ muššo

suvi – suvi, suvõ, suvvõ
sõitma – .sõitma, .sõita', sõida
sõlg – sõlg, sõlõ, sõlgõ
sõtse (isa õde) – tsõdsõ, tsõdsõ,
 tsõtsõ
säinas – säünäs, .säünä, säünäst
särg – särg, säre, .säрге
särk – hamõ(h), .hammõ, hamõht
säär (püksi) – (kaadsa)siir, seere,
 siirt
säärrik – seerik, seerigu, seerikut;
 seerega saabas, seerega .saapa,
 seerega saabast
sääsk – kiholanõ, kiholasõ, kiholast

süda – süä, .süäme, süänd
sügis – süküs, sügüse, süküst/sügüst
sült – ja(a)heliha, ja(a)heliha,
 ja(a)helihha
sünnitama – sünnütämä, sünnütä',
 sünnüdə
süsi – hüdsi, hüdse, hüst
süsimust – hüdsimust, hüdsimusta,
 hüdsi.musta
šnitsel – pisset liha, pessedü
 liha, pissetüt lihha; kloppliha,
 kloppliha, klopplihha; .snitsli,
 .snitsli, .snitslit

T

ta – tä, timä, timmä/tedä
tagumik – perseh, .perse, perseht/
 perst
tagurpidi – persüpäädi, persüpidi
tahuma – tahvitsama, tahvitsa',
 tahvidsa
tahm – nõgi, nõõ, nõkõ
tainas – kohetus, kohetusõ,
 kohetust; tahas, .tahta, tahast
talv – talv, talvõ, .talvõ
tangud – .suurma', .suurmidõ,
 .suurmit
tants – tands, tandsu/tandso,
 .tandsu/.tandso
tantsima – .tandśma, .tandsi', tandsi;
 .kargama, karada', .karga
tark poiss/tüdruk –
 .pääga .poiškõnõ/.tütrik,
 .pääga .poiškõsõ/.tütriku,

.pääga .poiškõst, .tütrikku
tasku – .karmañ, .karmani,
 .karmanit/.karmanni
taskuarvuti –
 .karmani.puutri/tsibi.puutri,
 .karmani.puutri/tsibi.puutri,
 .karmani.puutrit/tsibi.puutrit
tatar – .tatrik, .tatrigu, .tatrikku
te – tii'/ti, ti, teid
teater – .tiatri, .tiatri, .tiatrit
tee – tii, tii, tiid
tee – tsäi, tsäi, tsäid; tsäi, tsäiu,
 .tsäiu
teekäänak – tiikäänähüs,
 tiikäänähüse, tiikäänähüst
teisipäev – tõõsõpäiv, tõõsõpäävä,
 tõõsõ.päivä
teretama – tere(h)tämä, tere(h)tä',
 tere(h)tä

tihane – tiganõ, tigasõ, tigast
tiib – siib, siivo/siiba, .siibo/.siiba
tikkima – nõglaga .tsuškma, .tsuski'
 nõglaga, tsusi nõglaga; .tikmä,
 tikkiq, tiki
tint (kala) – tint', tindi, .tinti;
 (**meritint** – ko(o)ruska,
 ko(o)ruska, ko(o)ruskat)
toidukoht – söögikotus,
 söögikotusõ, söögikotust
tol ajal – tuul aol, tuul.aigo/tuul.aiga
too – tuu, tuu, tuud
tool – tuul', tooli, .tuuli
treener – .triinjä, .triinjä, .triinjät
tsitaat – .perrä.ütlüs, .perrä.ütlüse,
 .perrä.ütlüst; tsitaat', tsitaadi,
 tsi.taati
tuba – tarõ, tarõ, tarrõ
tuhat – tuhat, tuhandõ, tuhandõt
tumepunane – vanaverrev,
 vanaverevä, vannaverevät;
 kumakinõ, kumakitsõ, kumakist

tuul – tuul', tuulõ, tuult
tõukama – .toukama, tougada',
 .touka (.kuuli)
tädi – tädi, tädi, täti; tsidsi, tsidsi,
 tsitsi
täiskuu – täuskuu, täuskuu,
 täuskuud
täna – .täämbä
tänama – .tennämä, tennädä', .tennä;
 .tehnämä, tehnädä', .tehnä
tänav – (h)uulits, (h)uulidsa,
 (h)uulitsat
töö – tüü, tüü, tüüd
tööõpetus – (näpo)tüüoppus,
 (näpo)tüüoppusõ, (näpo)
 tüüoppust
tütär – tütär, .tütäre, tütärd; tüdi, tüdi,
 tüti/tüdit
tütärlaps – .tütrik, .tütrigu,
 .tütrikku; tütärlat's, tütärlatsõ,
 tütärlast

U

udu – undsõh, .undsõ, undsõht;
 udsu, udsu, utsu
uim – urm, urmõ, .urmõ; hurm,
 hurma, .hurma
ujuma – ojoma, oio', ojo; ujoma, uio',
 ujo

uks – uss, ussõ, ust
uus – .vahtsõnõ, .vahtsõ, .vahtsõt
 (.vahtsõnõ kooli.aastak)
uusaasta – .vahtsõnõ.aastak,
 .vahtsõ.aastaga, .vahtsõt.aastakka

V

vaarikas – vabarn(as), vabarna, vabarnat
vaatama – .kaema, kaia', kae; (**ma vaatan järele** – ma kae .perrä)
vadak – kohopiimäliim', kohopiimäleeme, kohopiimä.liimi; sõiraliim', sõiraleeme, sõira.liimi
vahukoor – vatukuur, vatukoorõ, vatukuurt
vahustama – vattu .lüümä, lüvvä' vattu, lüü vattu
valetama – .võlsma, .võlssi', võlsi (**läks valesti** – läts .võlssi)
valge – .valgõ, .valgõ, .valgõt (**valge kaelaalusega koer** – krañtskaalaga pini)
valge riisikas – kõrgahhus, kõrgahhusõ, kõrgahhust
valgusfoor – (valgus)fuur', foori, .fuuri
valgustama – .valgõst tegemä, .valgõst tetä', tii .valgõst
vanaema – vanaimä, vanaimä, vanaimmä; mamma, mamma, mammat; maama, maama, maamat; (**emaema** – imäimä, **isaema** – esäimä)
vanaisa – vanaesä, vanaesä, vanaessä; papa, papa, papat; (**isaisa** – esäesä, **emaisa** – imäesä)
vanemad – vanõmba', vanõmbidõ, vanõmbit
vanem naine – paaba, paaba, paabat
vanem mees – teeda, teeda, teedat
vanker – .vankri, .vankri, .vankrit
vannituba – vannitarõ, vannitarõ, vannitarrõ

varblane – .varblanõ, .varblasõ, .varblast
vares – varõs, varõsõ, varõst
varjualune (kahe hoone vahel) – vaõalonõ, vaõalosõ, vaõalost
varrukas – käüss, .käüse, käüst
varvas – varbas, .varba, varbast
vastik – pokañ, pogana, poganat
vastu vaidlema – .pooñtama, .pooñta', pooñta (**tõrges** – pooña)
vedama – vidämä, vitä', viä
veebruuar – radokuu, radokuu, radokuud
veimevakk, kaasavara – vakk, vaka, vakka; pritan, pridana, pridanat
vend – veli, vele, .veljä
vene keel – vinne kiil', vinne keele, vinne kiilt
vihastama – .süändümä, .süändüdä', .süändü (**süä läts täüs**)
vihik – vihk, viho, .vihko
vihmane – vihmanõ, vihmadsõ, vihmast
vihmauss – vagõl, vagla, .vakla
viis – viis, viie, viit
viisteist – viistõist, viietõist.kümne, viittõistkümmend
viul – viiol, viioli, viiolit
vikerkaar – vikahtkaar', vikahtkaari, vikaht.kaari
viljaait – viläait, viläaida, vilä.aita
villane – villanõ, villadsõ, villast
villane meeste põlvik – kaput, kapuda, kaputat
villane pihikseelik – sukmann, sukmanni, suk.manni
viskama – .viskama, visada', .viska

vits – kõosõir, kõosõira, kõo.sõira
(vanast anti latsilõ kõo.sõira)
voodi – säng, sängü, .sängü
voolina – vuulma, vuuli', vooli
või – võid, võiu, .võidu; võisi,
 .võismõ, võisind
võipuravik – .lambatatt', .lambatati,
 .lambatatti
võistlema – .võistlõma, võistõlda',
 .võistlõ
võistlus – .võistlus, .võistlusõ,
 .võistlust
võti – võti, .võtmõ, võtind
väike sõrm – tsillisõrm, tsillisõrmõ,
 tsilli.sõrmõ

väimees (tütremees) – väümiiss,
 väümehe, väümiist; (kodo)
 väü, (kodo)väü, (kodo)väüd;
(naasekodo tull' kodoväü)
väljak – plat's, platsi, .platsi
väljuma (bussiga) – .vällä .sõitma,
 .vällä .sõita', sõida .vällä
värav – väreht, värehti, värehtit
värv – värm, värmü, .värmü
värvima – pindseldämä, pindseldä',
 pindseldä; .värmmä, .värmü,
 värmü; .paina, .paina', paina
vöö – vüü, vüü, vüüd; hüü, hüü,
 hüüd; puudõh, .puutõ, puudõht

Õ

õde – sõsar', sõsara, sõsard; sõsar,
 sõsara, sõsarat/sõsard
õhtu – õtak/õdak, õdagu, õdagut
õhtupoolik – õdaguspuul,
 õdaguspoolõ, õdaguspuult
õigeaegselt – .õigõl aol; .õigõ ao
 .perrä
õis – häidse', .häitsme, häidse(h)t;
 häierm, häiermu, häiermut
õlu – olu/ol', ollõ, olt
õmblema – .umblõma, ummõlda',
 .umblõ
õmblus – ummõlus, ummõlusõ,

ummõlust
õpetaja – oppaja, oppaja, oppajat
õpilane – koolilat's, koolilatsõ,
 koolilast
õppima – .op'ma, oppi', opi
õu (puhas) – moro, moro, morro
õuesõpe – välähoppus, välähoppusõ,
 välähoppust
õun – upin, ubina, ubinat
õunapuu – .uibo, .uibo, .uibot
õunauss – ubinavagõl, ubinavagla,
 ubina.vakla

Ä

äge, peru – pero, pero, perro
ägestuma – perotama, perota,
peroda
äi – meheesä, meheesä, meheessä;
naaseesä, naaseesä, naaseessä
äike – .pikne, .pikse, .pikset
(*ma .pelgä .pikset*)
ämblik – härmävitäi, härmävidäjä,
härmävidäjät

ämblikuvõrk – härm, härmä,
.härmä (**ämblik kodus võrku** –
härmävitäi vidi .härmä)
ämm – meheimä, meheimä,
meheimmä; naaseimä, naaseimä,
naaseimmä
äädikas – ätk, ätige, ätket
äär – viir, veere, viirt

Ö

öine – .üüsene, .üüsetse, .üüsest
öö – üü, üü, üüd

ööbik – sisask, sisaski, sisaskit
öösel – .üüse

Ü

üheksa – ütesä, .ütsä, .ütsät
üheksateist – ütesätöist,
.ütsätöist.kümne,
.ütsättöistkümmand
ühine käsitöö tegemine – .istjä,
.istjide, .istjit
ühiskonnaõpetus – ütiskunnaoppus,
ütiskunnaoppusõ,
ütiskunnaoppust

üks – ütś, üte, ütte
üksteist – ütstöist, ütetöistkümne,
üttetöistkümmand
ülane – varõsõlill, varõsõlilli,
varõsõ.lilli; haragalill, haragalilli,
haraga.lilli
ülekäik – ülekäük, ülekäügi,
üle.käüki

ISBN 978-9916-9671-1-9

